

Technická univerzita v Liberci

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: pedagogiky a psychologie

Studijní program: 2. stupeň

Kombinace: matematika–informatika

**PRŮZKUM ZÁVISLOSTI CHOVÁNÍ ŽÁKŮ 6. A 9. TŘÍD VE VZTAHU
K JEJICH SEBEÚCTĚ**

**SURVEY INTO HOW 6TH AND 9TH GRADE PUPILS' BEHAVIOUR
DEPENDS ON THEIR SELF-ESTEEM**

**UNTERSUCHUNG DER ABHÄNGIGKEIT DES VERHALTENS VON
SCHÜLERN DER 6. UND 9. KLASSE VON IHRER SELBSTACHTUNG**

Diplomová práce: 07–FP–KPP–042

Autor:

Martin ŠTANCL

Podpis:

.....

Adresa:

Švédská 4215/25

Jablonec nad Nisou

466 02

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Josef Horák, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
65	13042	9	6	22	2 + 1 CD

CD obsahuje celé znění diplomové práce.

V Liberci dne: 19. 12. 2007

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 19. 12. 2007

Martin Štancí

Poděkování:

Děkuji všem učitelům na školách, na kterých jsem výzkum prováděl, za pomoc s jeho realizací. Můj dík také patří mé manželce za nesmírnou podporu a trpělivost. Vedoucímu práce Doc. Josefu Horákovi děkuji za pravidelné konzultace a podnětné rady.

PRŮZKUM ZÁVISLOSTI CHOVÁNÍ ŽÁKŮ 6. A 9. TŘÍD VE VZTAHU K JEJICH SEBEÚCTĚ

ŠTANCL Martin

DP-2008

Vedoucí DP: Doc. PaedDr. Josef Horák, CSc.

Resumé

Diplomová práce se zabývá průzkumem sebeúcty a jejím vztahem k chování žáků na základních školách. Cílem bylo potvrdit hypotézu, že problematické chování žáků způsobuje jejich nedostatečná sebeúcta.

V teoretické části vysvětluje pojmy vztahující se k lidským hodnotám, jako například hodnota, úcta, sebeúcta, postoj, přesvědčení a podobně, a možné metody pedagogického výzkumu. Praktická část popisuje výběr zkoumaného vzorku, tvorbu dotazníků, průběh průzkumu a analýzu výsledků. Protože průzkum prokázal, že chování žáků s jejich sebeúctou úzce souvisí a ta že není u žáků dostačující, nabízí závěrečná část některé metody výchovy k vyšší sebeúctě.

Příloha obsahuje vzorek dotazníku a kompletní tabulku výsledků analyzovaných dotazníků.

Klíčová slova

Hodnota

Sebeúcta

Výchova k sebeúctě

Závislost chování na sebeúctě

Pedagogický výzkum

SURVEY INTO HOW 6TH AND 9TH GRADE PUPILS' BEHAVIOUR DEPENDS ON THEIR SELF-ESTEEM

Summary

The diploma thesis deals with the survey of self-esteem and its relation to pupils' behaviour. The aim was to approve the hypothesis that pupils' problematic behaviour is caused by their insufficient self-esteem.

In the theoretical part, the work explains notions concerning human values, for example respect, self-esteem, attitude, conviction, and similar possible methods of pedagogic research. The practical part describes the selection of the examined sample, questionnaire construction, the research procedure, and results analysis. The research showed that pupils' were lacking in self-esteem and also there was a close relation between behaviour and self-esteem. Due to these results, the final part offers some methods of raising children which would encourage high self-esteem.

The appendix contains a sample of the questionnaire and a complete chart of all the results of the analysed questionnaires.

Key words

Value

Self-esteem

Upbringing encouraging self-esteem

Dependence of behaviour on self-esteem

Pedagogic research

UNTERSUCHUNG DER ABHÄNGIGKEIT DES VERHALTENS VON SCHÜLERN DER 6. UND 9. KLASSE VON IHRER SELBSTACHTUNG

Zusammenfassung

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Untersuchung der Selbstachtung und deren Auswirkungen auf das Verhalten von Schülern. Ziel war es, die Hypothese zu überprüfen, dass problematisches Verhalten bei Schülern von einer ungenügenden Selbstachtung verursacht wird.

Im theoretischen Teil erläutert die Arbeit Begriffe und Konzepte, die menschliche Wertvorstellungen betreffen, wie etwa Wert, Respekt, Selbstachtung, Verhalten, Überzeugung u. ä. und in Frage kommende Methoden für eine pädagogische Untersuchung. Der praktische Teil beschreibt die Auswahl der untersuchten Fälle,

die Konstruktion des Fragebogens, die Durchführung der Untersuchung und die Analyse der Ergebnisse. Da die Untersuchung gezeigt hat, dass zwischen dem Verhalten der Schüler und ihrer Selbstachtung eine enge Beziehung besteht und dass die Selbstachtung der Schüler zudem ungenügend ausgeprägt ist, bietet der abschließende Teil einige Methoden an, mit deren Hilfe die Selbstachtung gestärkt werden kann.

Der Anhang enthält ein Muster des Fragebogens und eine vollständige Aufführung aller Ergebnisse der analysierten Fragebögen.

Schlüsselwörter

Wertvorstellungen

Selbstachtung

Erziehung zur Selbstachtung

Abhängigkeit des Verhaltens von Selbstachtung

Pädagogische Untersuchung

Obsah:

ÚVOD	10
1. TEORETICKÁ ČÁST	11
1.1. DEFINICE POJMŮ VZTAHUJÍCÍCH SE K HODNOTÁM	11
1.1.1. Hodnotový systém - hodnoty a potřeby	11
1.1.2. Úcta k člověku.....	13
1.1.3. Sebeúcta, sebevědomí, sebeláska	13
1.1.4. Přesvědčení, postoje	15
1.1.5. Shrnutí a ujasnění pojmů	17
1.2. PEDAGOGICKÝ VÝZKUM	19
1.2.1. Způsob výběru zkoumaného vzorku a fáze výzkumu	19
1.2.2. Přehled vybraných výzkumných pedagogických metod.....	19
1.2.2.1. Explorativní metoda.....	22
1.2.2.2. Ratingová metoda	28
2. PRAKTICKÁ ČÁST.....	29
2.1. PRŮBĚH PRŮZKUMU.....	29
2.1.1. Výběr výzkumných metod	29
2.1.2. Výběr zkoumaného vzorku	29
2.1.3. Konstrukce dotazníku.....	30
2.1.4. Hodnocení dotazníku	33
2.2. ANALÝZA VÝSLEDKŮ	36
2.2.1. Vliv sebeúcty na chování.....	36
2.2.2. Vliv věku na sebeúctu.....	38
2.2.3. Vliv genderu na sebeúctu	40
2.2.4. Vliv vzdělání rodičů na sebeúctu.....	41
2.2.5. Vliv sourozenců na sebeúctu	43
2.2.6. Vliv víry na sebeúctu	44
2.2.7. Vliv školy na sebeúctu	46
3. ZÁVĚR.....	49
3.1. TRENDY V BUDOVÁNÍ SEBEÚCTY	49
3.2. VÝCHOVA K SEBEÚCTĚ.....	50
BIBLIOGRAFIE.....	53
POZNÁMKY A ODKAZY	53
UŽITÁ LITERATURA.....	53
PŘÍLOHA Č. 1.....	1
PŘÍLOHA Č. 2.....	7

Úvod

Během své praxe jako učitele na druhém stupni základní školy se dennodenně setkávám s velmi hrubým chováním žáků, a to jak mezi sebou, tak směrem k pedagogům. Také Američani a Angličané, se kterými se po dobu 6 let setkávám jako s lektory jazykové školy GRADUS v Jablonci nad Nisou, nás Čechy obvykle hodnotí jako zasmušilé, ustarané a neslušné. Na jedné straně se podle jejich mínění na sebe na ulicích mračíme nebo tváříme přehlíživě, a v obchodech a restauracích máme neuctivý personál a na druhé straně, pokud jsme v roli studenta cizího jazyka, jsme přespříliš skromní, podceňujeme se a neustále se na něco vymlouváme a za něco omlouváme. Hlavním důvodem mé práce bylo zjistit, výrazem čeho je takovéto chování.

Předpokládal jsem, že výše popsané chování je způsobené mnoha vnějšími a vnitřními vlivy; já jsem se zaměřil na příčinu, kterou považuji za významnou: nedostatek úcty k člověku a tedy i k sobě samému. Cílem mého průzkumu bylo zjistit, jaký vztah je mezi chováním a sebeúctou a jakým způsobem vztah žáků k respektování člověka závisí na škole, kterou studují, vzdělání rodičů, věku, pohlaví a náboženském vyznání.

Pro dobré porozumění tomu, jak průzkum probíhal, v kapitole 1.1. osvětlím některé pojmy související s problematikou hodnot a v kapitole 1.2. nastíním přehled nejběžnějších výzkumných metod užívaných v pedagogice a sociologii.

1. Teoretická část

1.1. Definice pojmů vztahujících se k hodnotám

Zabýváme-li se problematikou hodnot, narážíme na různorodá pojetí a především na nejasně definované pojmy, jako jsou například potřeba, hodnota, hodnotová orientace, hodnotový systém, normy, přesvědčení a postoje. V následujících kapitolách budu co nejjednodušeji a nejsrozumitelněji tyto pojmy definovat.

1.1.1. Hodnotový systém - hodnoty a potřeby

Každý člověk má svůj hodnotový systém, tedy soubor hodnot, které uznává a které ovlivňují jeho přesvědčení a postoje. (Viz kapitola 1.1.3. Přesvědčení, postoje.)

Pojem hodnota se definuje obtížně, a to především proto, že se mezi laiky často zaměňuje s pojmy norma, vzor, ideál, cíl a přesvědčení. Zkoumáním hodnot se zabývá mnoho odborníků, jako například američtí psychologové C. Kluckhohn, F. N. Kerlinger, američtí sociologové T. Parsons a C. W. Mills, nebo čeští filozofové J. Hudeček, B. Zbořil a J. Světlý, který uvádí čtyři druhy pojetí hodnot:

- a) Objektivistické pojetí – za hodnoty považuje objektivní vlastnosti věcí bez ohledu na hodnotícího člověka (hodnoty existují před člověkem).
- b) Subjektivistické pojetí – za hodnoty považuje vůli hodnotícího člověka bez ohledu na objektivní vlastnosti věcí.
- c) Relacionistické pojetí – chápe podstatu hodnot jako vztah mezi kvalitami objektu a kvalitami hodnotícího subjektu.
- d) Instrumentalistické pojetí – pokládá hodnoty za nástroj uspokojování potřeb.

Po prostudování a pochopení těchto 4 složitých pojetí jsou mi bližší pojetí relacionistické a instrumentalistické. Relacionistické pojetí zohledňuje vztah mezi dvěma prvními přístupy a instrumentalistické pojetí zcela koresponduje s tím, jak J. Máchová klasifikuje pět stupňů hodnot jako nástrojů uspokojování pěti kategorií potřeb (viz níže). Proto bych pojem hodnota bych definoval jako

důležitost přisuzovanou hodnotitelovým potřebám s ohledem na kvalitu objektu a hodnotícího subjektu.

Potřeba je touha něco získat nebo se něčeho zbavit. A. H. Maslow a J. Máchová se shodují v tom, že klasifikují potřeby do pěti kategorií:

1. fyziologické potřeby člověka – hlad, žízeň, sex, bydlení, atd.
2. potřeby zabezpečení – jistota, stabilita, osvobození od strachu, bezpečí, atd.
3. potřeba být příslušníkem společenských skupin – potřeba lásky, rodiny, přátelství, náklonnosti, atd.
4. egoistické potřeby – potřeba vážit si sebe sama, potřeba úspěchu, uznání, nezávislosti, kompetence, atd.
5. potřeba dosáhnout vyšších společenských a osobních cílů – tvořivá práce, rozvoj, sebenaplnění, estetické potřeby

Podle toho, jakou důležitost přisuzujeme těmto potřebám, takové priority přiřazujeme hodnotám. Na základě výše popsané klasifikace potřeb stanovuje J. Máchová pět stupňů hodnot:

1. hodnoty fyziologické - zdraví, vzhled, ...
2. hodnoty zabezpečí – pracovitost, samostatnost, praktičnost, hospodárnost, ...
3. hodnoty asociace – láska, věrnost, ...
4. hodnoty osobnostní – vzdělanost, odbornost, individualita, kultivovanost, hrdost, sebevědomí, asertivita, ...
5. hodnoty vyšších odborných cílů

Hodnoty také můžeme rozdělit na hodnoty individuální a hodnoty společenské. Na jejich vztah existují dva naprosto odlišné názory. Například T. Parsons je představitelem přístupu, který tvrdí, že nejprve se specifikují určité hodnoty, jejichž cílem je sjednotit společnost tím, že je společnost přijme. Naproti tomu

existuje názor, jehož představitelem je C. W. Mills, že hodnoty se mohou stát společenskými až poté, co je většina členů společnosti přijme za vlastní.

1.1.2. Úcta k člověku

Domnívám se, že hodnota úcta k člověku, jejíž zkoumání bylo náplní mého průzkumu, náleží do 4. skupiny Máchové klasifikace hodnot – hodnoty osobnostní. Všeobecná encyklopedie¹ definuje pojem úcta jako „... *respektování druhé osoby či objektu jako hodnoty. Krajnými projevy jsou zbožňování nebo degradace sebe či druhých.*“ Pod pojmem „úcta k člověku“ rozumíme stav, kdy si vážíme a bereme ohled na jakoukoli lidskou bytost, bez ohledu na věk, pohlaví, společenskou pozici a rasu.

V oblasti respektu jsou mi velmi blízké názory současných českých psychologů sdružených ve Společnosti pro mozkově kompatibilní vzdělávání (jako např. PhDr. Nováčková, Csc., PhDr. Nevolová, PhDr. Kopřiva, a další), protože jejich kniha Respektovat a být respektován³ mi pomohla porozumět principům výchovy a jejich rady mi nadále pomáhají úspěšně vychovávat syna. Autoři zmíněné knihy zastávají názor, že základním stavebním kamenem slušného chování, a tedy úcty k druhým, je sebeúcta, které se věnuje následující kapitola.

1.1.3. Sebeúcta, sebevědomí, sebeláska

Různí psychologové vnímají pojmy sebeúcta a sebevědomí různě, já jsem ve svém průzkumu s těmito pojmy pracoval podle pojetí kolektivu Pavla Kopřivy v Respektovat a být respektován³. Sebeúctou rozumím pozitivní vztah k vlastní osobě, tedy důvěru ve své schopnosti, vědomí si svých předností stejně tak jako nedostatků, a to jak po stránkách psychických, tak fyzických. Vladimír Smékal, ve svém Pozvání do psychologie osobnosti² rozlišuje dva typy sebeúcty:

1. internalistický typ sebeúcty, která „*je budována na uvědomování toho, jak se nám daří dosahovat cílů, které jsme si vytyčili, nebo plnit úkoly, které jsme přijali za své*“.

2. externalistický typ sebeúcty, kterou máme tehdy, když si svou osobní hodnotu více uvědomujeme podle toho, „ ... *jak jsme respektováni a uznáváni (jakou máme autoritu a prestiž).*“

Domnívám se, že člověk, který má vysokou sebeúctu, nepotřebuje si svou hodnotu uvědomovat podle toho, jak jej respektuje okolí. Kromě toho se moderní psychologové shodují v tom, že se k nám obvykle okolí chová tak, jak jsme přesvědčeni, že si zasloužíme, tedy podle toho, jak si vážíme sami sebe. Proto vážit si sám sebe podle toho, jak jsem akceptován okolím, znamená ovlivňovat nahlížení na sebe samého podle důsledku, nikoli příčiny. (Například: Lidé mě zneužívají, proto mám špatnou sebeúctu, místo mám špatnou sebeúctu, a proto se nechávám zneužívat.)

Ačkoliv se často v různé literatuře pro oba pojmy setkáváme s téměř totožnými definicemi, jsem přesvědčen, že sebeúcta není totéž co sebevědomí. Sebevědomí, jako součást sebepojetí, je obecnější kategorie, do které mimo jiné spadá pojem sebeúcta a dodává jí patřičný obsah. Například kdo má malou sebeúctu, může mít vysoké sebevědomí, ale kdo má malé sebevědomí, nemůže mít velkou sebeúctu.

Zásadní rozdíl mezi sebevědomím a sebeúctou vidím v tom, že pojem sebeúcta, na rozdíl od sebevědomí, není nikdy spojován s přívlastky „příliš vysoký“ a „nezdravý“. Zatímco sebeúcta je zaměřená na vnitřní harmonii a zahrnuje pocit „zasloužím si být šťastný/á“, sebevědomí dáváme najevo spíš navenek a týká se spíše toho, „... *jací jsme vzhledem k ostatním – tedy například vzhledu, intelligence, výkonů, úspěšnosti, také majetku, postavení, oblíbenosti.*“ (Pavel Kopřiva a kol., *Respektovat a být respektován*³).

Sebeláskou se zabývali již starořeční filozofové Platón, Sokrates a Aristoteles, kteří si kladli otázku, jestli člověk vůbec může mít sám sebe rád. Také úryvek z Bible „Miluj svého bližního jako sebe samého“ potvrzuje, že i v dávné historii byla sebeláska přirozený jev. Avšak postupem času dostal pojem sebeláska, paradoxně nejspíš vlivem křesťanství, pejorativní význam a je chápán jako sebezduřazňování, sebevyvyšování a egoismus. Proto dnes hovoříme o zdravé

sebelásce nebo sebezpřijetí jako základním předpokladu vytvoření sebeúcty a zdravého sebevědomí.

1.1.4. Přesvědčení, postoje

Přesvědčení hrají v životě člověka významnou roli, protože vedou k určitému jednání, které odhaluje kvalitu osobnosti a jeho duchovního života. Přestože je pojem přesvědčení dosti frekventovaný jak mezi odborníky, tak v běžné mluvě, velmi těžko se jednoznačně definuje. Je tomu tak zřejmě proto, že v sobě obsahuje mnoho dalších pojmů, jako například stav mysli, smýšlení, názor, vědění, víra, naděje, názor, idea, vzor, cíl, ... atd.

Naše okolí nám ať už záměrnou výchovou či svými vzory předává, jaké jsou kulturní a společenské normy, tedy „co se má“ nebo „co se nemá“, „co je/není správné“. Jakmile se tyto normy spojí s nějakými emocemi, prožitkem či zkušeností a dojde k jejich akceptaci, vzniká přesvědčení. Zjednodušeně lze říci, že přesvědčení je akceptované „je správné“. Avšak ne vždy musí přesvědčení vyplývat z poznání, někdy dojde k přijetí „pravidel“ i bez vlastních zkušeností. To může být způsobeno silnou autoritou, která ony „normy“ předává, velkou touhou a motivací normy přijmout čili uvěřit a také schopností člověka představit si důsledky určitých jednání. Proto může být přesvědčení založeno na objektivní pravdě, ale také může být mylné až dogmatické a pokud člověk v souladu s takovým přesvědčením jedná, je nebezpečné jak pro samého člověka, tak pro celou společnost.

Jak bylo výše zmíněno, přesvědčení v sobě zahrnuje víru, touhu, vědění, atd. Ve struktuře přesvědčení lze vyčlenit tři základní sféry:

1. Sféru prožitkovou, která se skládá z emocí, víry, nadějí, tužeb a přání.
2. Sféru racionálně logickou vznikající na základě znalostí, poznatků, idejí a ideálů.
3. Sféru volní, jež znamená připravenost jednat v souladu s výše uvedenými sférami.

Jak člověk dozrává, postupně si utváří jednotlivá, dílčí přesvědčení, která se časem – velkou měrou pod vlivem výchovy - mění v celkové přesvědčení. Rozlišujeme přesvědčení v různých oblastech: přesvědčení politická, právní, mravní, estetická, ekologická, ekonomická, vědecká a světonázorová.

S přesvědčením úzce souvisí charakter. Charakter jako jádro osobnosti je souborem těch vlastností člověka, které způsobují jeho ustálené jednání, vyjadřují vůli a odpovědnost. Na charakteru člověka závisí, zda je člověk za daných podmínek připraven jednat v souladu s názory, které uznává za správné, tedy mít přesvědčení.

Mezi přesvědčeními a skutečnými jednáními člověka jsou postoje. Tento pojem se definuje velmi těžko, neboť silně interferuje s pojmem přesvědčení, a i mezi odborníky neexistuje shoda. Jak přesvědčení tak i postoje vyjadřují stanovisko, které člověk zaujímá k okolí a k sobě samému, a vznikají jako výsledek výchovného působení. Mnoho psychologů (například J. Grác, I. Ajzen, M. Fishbein, P. E. Converse, A. Campbell) řeší takzvanou Kolumbovskou otázku, tedy zda vzniku postoje předchází přesvědčení, nebo je-li tomu naopak. Většina se však shoduje v tom, že postoj je primárně determinovaný přesvědčením. Znamená to, že člověk má jedno určité přesvědčení, na jehož základě může zaujmout různé postoje. Právě podřízení postoje jedincovu přesvědčení je považováno za vyjádření jeho svébytnosti.

Dílčí postoje (například k válce, násilí, spravedlnosti) se slučují a vytvářejí tak integrované postoje (například humanismus), které zpětně ovlivňují původní dílčí postoje. Na různé postoje můžeme též nahlížet podle toho, jaký způsob utváření postojů převládá. Z tohoto úhlu pohledu srozumitelně rozdělil postoje jedinice Britský psycholog H. J. Eysenck na: radikalistický X konzervativní postoj a rozumový X citový postoj. Poznání postojů lidí je základním předpokladem k předvídání jejich jednání a chování a tedy k možnosti jejich chování a jednání ovlivňovat.

Abychom dokázali předpovídat chování lidí, musíme vědět, jak se utvářejí, vyvíjejí a mění jejich postoje. Postoje slouží k uspokojování rozmanitých potřeb,

ale na druhé straně již zformovaný postoj vyvolává nové potřeby. Postoje se utvářejí na základě informací vedoucích k pravdivému přesvědčení a prostřednictvím činností ve skupinách. Pokud totiž člověka uspokojuje činnost ve skupině, stávají se pro něj její názory věrohodnější a postoje lehko akceptovatelné. Takto vlivnými skupinami jsou škola a rodina, a proto mají velmi silný vliv na výchovu, tedy utváření postojů.

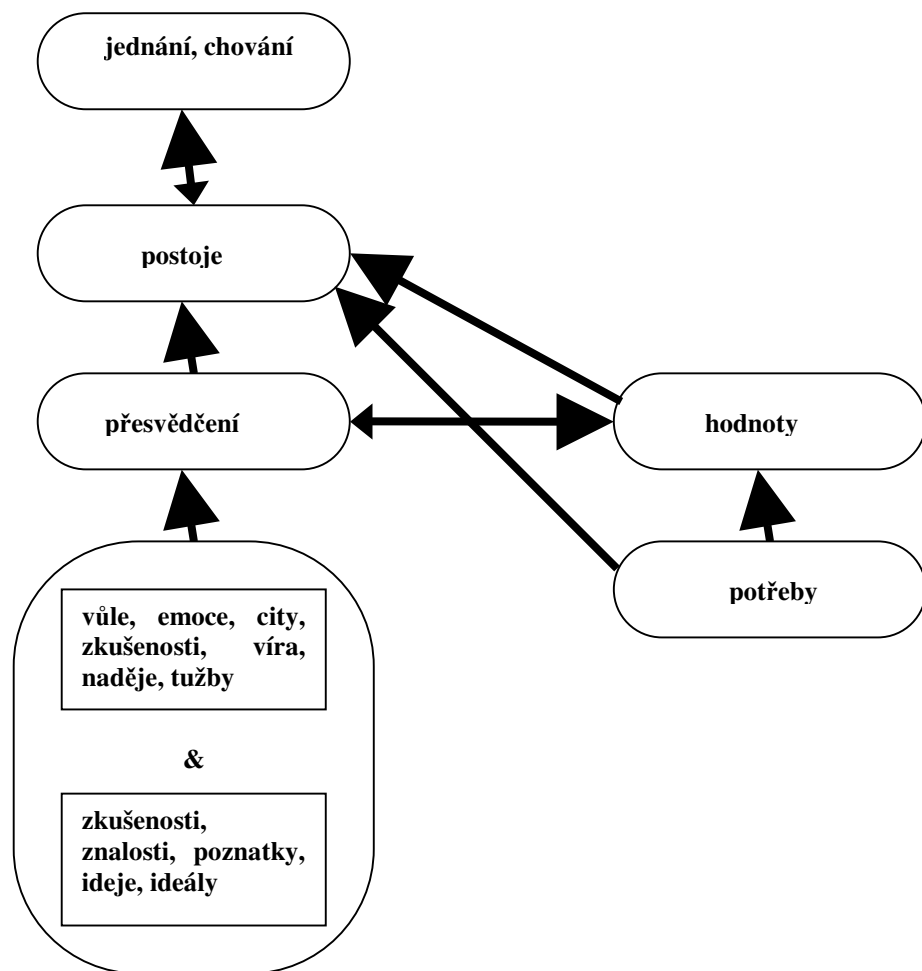
Součástí výchovného procesu jsou také změny postojů, ke kterým dochází v souvislosti se změnami potřeb; pozitivní postoje totiž zaujme člověk k věcem a lidem, kteří uspokojují jeho potřeby. Změny postojů mohou být sourodé nebo nesourodé. Sourodé změny pouze posílí nebo zeslabí již utvořený postoj; nesourodé změny vedou k úplnému zamítnutí původního postoje a vytvoření nového, často přímo protikladného. Postoje, které odrážejí hodnoty člověka, a mají proto již silný základ, se v nesourodém směru mění jen velmi těžko. Stejně jako utváření postojů i změna postojů jsou součástí výchovného procesu, tzv. formování postojů.

1.1.5. Shrnutí a ujasnění pojmů

Protože cílem mého průzkumu bylo zjistit, jak silnou hodnotou je respekt pro dnešní mládež ve věku kolem 12 a 15 let, definoval jsem v předcházejících kapitolách pojem hodnota a ostatní pojmy, které s ní souvisejí.

Jak shrnuje následující schéma, hodnota vzniká jako reakce na určitou potřebu a přesvědčení; utvořená hodnota zpětně ovlivňuje původní přesvědčení. To se formuje z víry, nadějí, tužeb, vůle, citů a emocí na straně jedné a ze znalostí, poznatků, zkušeností, idejí a ideálů na straně druhé. Přesvědčení, potřeby a hodnoty vytvářejí postoje, které vedou k určitému jednání či chování. Postoje také zpětně působí jako faktor ovlivňující přesvědčení.

Schéma č. 1

Ve svém průzkumu jsem zjišťoval, jak by se respondenti zachovali v určitých situacích a jaký zaujmají postoj k určitým problémům. Z výsledků šetření jsem analyzoval jejich přesvědčení a jak silnou hodnotou je pro ně sebeúcta.

1.2. Pedagogický výzkum

1.2.1. Způsob výběru zkoumaného vzorku a fáze výzkumu

Při provádění pedagogického výzkumu je třeba ihned po stanovení výzkumných cílů zvolit, jaký bude zkoumaný vzorek. Ze základního souboru se určí část, takzvaný výběrový soubor, který je předmětem našeho poznání, avšak početně menší. K vytipování souboru dochází buď náhodným nebo záměrným, tzv. kvótním výběrem, kde se pečlivě vybírá vzorek v souladu s proporcemi základního souboru. Takto vybraný vzorek je dostatečně reprezentativní.

Každý sociologický (tedy i pedagogický) výzkum má tři fáze: explorace, deskripce a explanace. Ve fázi explorace dochází k seznámení se s počátečním stavem, prozkoumání pro nás něčeho nového nebo obecně neprobádaného. Deskripce znamená popis situací a událostí na základě pozorování a explanace je fáze, ve které si klademe otázku proč došlo k popsáním situacím a událostem.

1.2.2. Přehled vybraných výzkumných pedagogických metod

V následujících kapitolách nabízím stručný přehled metod a technik používaných v pedagogických a sociologických výzkumech. Aby bylo srozumitelné, proč jsem si pro svůj výzkum vybral právě metodu dotazníku a proč zvolil právě určité typy otázek a škálování, popíši tyto metody a techniky podrobněji v kapitole 1.2.2.1.

J. Pelikán ve svých Základech empirického výzkumu pedagogických jevů dělí výzkumné metody do tří kategorií: metody empirického výzkumu, metody teoretické analýzy a metody historicko-srovnávacího výzkumu, kterými se dále nezabývá. Metody teoretické analýzy jsou potřebné především pro zpracování výzkumného materiálu a jsou to například analýza, syntéza, analogie, zobecňování, abstrakce, myšlenkový experiment a další. Pro pedagogický výzkum se nejčastěji používá empirická metoda, a proto se jí na následujících stránkách budu více věnovat.

Empirický výzkum lze provádět mnoha různými metodami: explorativní, ratingovou, metodou Q-třídění, psychosémantickou metodou a dalšími, jejichž

přehled uvádím ve Schématu č. 2. Ten vychází z třídění J. Pelikána v Základech empirického výzkumu pedagogických jevů.

Schéma č. 2

Metody empirického výzkumu

- 1) explorativní metoda
 - a) autobiografie
 - b) anketa
 - c) dotazování
 - i. rozhovor
 1. volný
 2. strukturovaný
 3. polostrukturovaný
 - ii. beseda
 - iii. dotazník
- 2) ratingová metoda
 - a) posuzovací škály
 - b) expertní šetření
- 3) metoda Q-třídění
- 4) psychosémantická metoda
 - a) technika komponentové analýzy
 - b) technika slovních asociací
 - c) technika repertoárových mřížek
 - d) sémantický diferenciál
- 5) obsahová analýza
 - a) analýza osobních dokumentů
 - b) analýza školských a školních dokumentů (profily absolventů, učební plány, kurikulum, učebnice apod.)
 - c) analýza školních ukazatelů (absence, prospěch apod.)
- 6) testy
 - a) testy inteligence
 - b) testy osobnosti
 - c) testy psychomotorické
 - d) didaktické testy
- 7) projektivní metoda a techniky
 - a) verbální projektivní metody
 - b) grafické projektivní metody
 - c) pohybové (manipulativní) projektivní metody
- 8) metoda měření sociálních vztahů
 - a) sociometrické techniky
 - b) techniky zkoumající preferenční postoje
- 9) behaviorální metoda
 - a) řízené pozorování
 - b) interakční analýza
- 10) experimentální metoda
 - a) laboratorní experiment
 - b) simulační experiment
 - c) přirozený, neboli terénní experiment
 - d) formující experiment
- 11) metody školní etnografie
- 12) metoda longitudinálního šetření
 - a) sledování historie osobnosti a důsledků pedagogického působení na její vývoj
 - b) longitudinální výzkum pedagogických jevů

1.2.2.1. Explorativní metoda

Při použití této metody se využívají informace získané od dotazované osoby, tedy výpovědi respondenta. Největší předností explorativní metody je její dostupnost a schopnost oslovit obrovské množství respondentů a získat tak velký objem dat, a to i takových, která nejdou jinou metodou získat.

Na druhé straně velkou nevýhodou této metody je, že získané informace nemusí být vždy pravdivé, neboť jsou subjektivní. Proto je při přípravě a poté při zpracování informací získaných explorativní metodou nutné vzít v úvahu, co si je člověk ochoten o sobě připustit a co o sobě vypovídat. Dalším problémem explorativní metody může být fakt, že respondentovi nevyhovuje forma dotazování. Někdo upřednostňuje formu písemnou, někdo ústní, někomu lépe svědčí samostatné formulování odpovědí, jinému vybírání z daných možností.

Tyto výhody a nevýhody je potřeba pečlivě zvážit při výběru metody plánovaného pedagogického výzkumu. V dalších podkapitolách popíši jednotlivé výzkumné techniky, které z explorativní metody vycházejí, s důrazem na metody dotazovací, neboť jich můj výzkum užívá.

Pozorování je vhodnou explorativní metodou v takových případech, kdy pozorovaný subjekt nechce nebo nedokáže své postoje, názory nebo činnosti sám popsat a vysvětlit. Nevýhodou této techniky je, že do ní vstupuje pozorovatel se svým subjektivním náhledem, a její časová náročnost. Dalším negativem je omezení doby, ve které určitá událost, při které bychom chtěli zkoumaný vzorek pozorovat, pobíhá.

Autobiografie je realizovaný požadavek na sepsání průběhu pro respondenta významných životních událostí a obvykle také popsání plánovaných událostí v budoucím životě respondenta. Orientace a pochopení důležitých životních milníků zkoumaného jedince, stejně jako jeho aspirace, značnou měrou ulehčují poznání jedincových postojů, názorů a způsobů myšlení.

Někdy dostanou respondenti osnovu, ale i v takových případech je výsledek silně subjektivní. Další nevýhodou je náročné zpracování a následná analýza sebraných dat. Předností této techniky je možnost sledovat do hloubky, jaký je vývoj

zkoumané bytosti, a proto je ideální tuto metodu využít v kombinaci s jinými výzkumnými metodami.

Nejpoužívanější pedagogickou výzkumnou technikou je dotazování, které lze detailněji rozdělit na dotazník, besedu, rozhovor a anketu.

Anketa - zprostředkované dotazování - je soubor otázek obvykle se týkajících jednoho vymezeného problému. Na anketní otázky zcela nezávazně odpovídají čtenáři určitého časopisu nebo webové stránky, a to navíc pouze ti, kteří jsou nějakým způsobem motivováni, obvykle zájmem o dané téma. To je jediným činitelem při výběru zkoumaného vzorku. Výsledek je tudíž velmi subjektivní a nepřesný, a proto stejně jako autobiografie, je anketa častěji využívána v sociologických šetřeních než v pedagogických výzkumech.

Rozhovor je jedna z explorativních technik, které se neopírají o písemné vyjádření respondenta, ale vychází z ústní komunikace. Přikláním se k pojetí J. Pelikána v Základech empirického výzkumu pedagogických jevů, který pojmy rozhovor a interview považuje za synonyma a explorativní metodu rozhovor dále člení na rozhovor volný, rozhovor strukturovaný a rozhovor polostrukturovaný.

Volný, nestrukturovaný, rozhovor je dialogem, při kterém si osoby volně vyměňují své názory. Panuje při něm neformální, uvolněná atmosféra, výzkumník se zkoumanou osobou naváže dobrý vztah a může tak dojít k jejímu hlubšímu poznání. Volný rozhovor lze kromě k navázání kontaktu využít pro získání doplňujících informací (například vysvětlení proměnné situace, která ovlivnila respondentovo vyplnění dotazníku) nebo naopak před zahájením výzkumu pro lepší orientaci v tom, jak je respondenty vnímán zkoumaný problém a jaké varianty řešení lze očekávat.

Při strukturovaném rozhovoru (některými autory, například L. Maršálovou a O. Miklíkem, nazývaném interview) je všem respondentům kladen stejný soubor předem připravených otázek.

Ideální kombinací obou předcházejících typů je takzvaný polostrukturovaný rozhovor. V počátku se nastolí uvolněná atmosféra důvěry a otevřenosti pomocí

volného rozhovoru a poté se všem respondentům kladou tytéž předem připravené otázky typické pro strukturovaný rozhovor.

Připravit a správně formulovat otázky pro interview vyžaduje dodržení následujících zásad:

- 1) Otázky musí být stručné, výstižné a respondentovi lehké srozumitelné.
- 2) Otázky musí být položeny tak, aby nebyly návodem na odpověď, tedy neutrálně. (Tj. nikoli „Máš rád ..?“, ale „Jaký máš vztah k ...?“)
- 3) Je potřeba ptát se citlivě, obzvlášť jedná-li se o intimní témata.
- 4) Dodržet jednotný styl formulace otázek, neměnit slovosled a sloh.
- 5) Dodržet myšlenkovou návaznost otázek, tedy buď od nejobecnější po nejkonkrétnější nebo naopak.

Pro dobrý výsledek rozhovoru je také třeba dbát na správný styl jeho vedení. Nejdůležitější je zahájení rozhovoru navázáním kontaktu. Tazatel musí k respondentovi zvolit vhodný přístup, aby nastolil atmosféru sdílnosti a otevřenosti, a přitom přílišnou vtíravostí nezpůsobil opak. Badatel je motivován samotným výzkumem, zato respondent nemusí mít na výsledcích rozhovoru žádný osobní zájem.

Dále je zapotřebí, aby tazatel udržel téma rozhovoru a přiměl respondenta odpovědět na všechny připravené otázky. Když má dotazovaný tendence vybočit ze schématu, nesmí výzkumník projevit nezájem, avšak citlivě, aby rozhovor nepůsobil jako výslech, se vrátit k původnímu záměru.

Významnou předností rozhovoru je přímý kontakt výzkumníka se zkoumanou osobou, který umožňuje sledovat také neverbální komunikaci, tedy gesta, intonaci, hlasitost, popřípadě důraz na některá slova. Pečlivé sledování těchto signálů vede k přesnějším výsledkům výzkumu.

Naproti výše zmíněné výhodě má rozhovor i své stinné stránky. Kromě nemožnosti oslovit velký počet respondentů je to především problém záznamu a následného zpracování výsledků.

Každá technika záznamu rozhovoru má svá negativa. Nejpřesnější záznamy, tj. videokamerou nebo magnetofonem, mají-li zůstat přirozené a autentické, by

musely být provedeny tajně, bez souhlasu respondenta, což je neetické. Na druhé straně, pokud respondent ví, že je nahráván, nechová se přirozeně a není sdílný. Výzkumníkovi tedy nezbývá nic jiného než si dělat vlastní poznámky, a to buď během rozhovoru, což může tázaného při výpovědích rušit, nebo bezprostředně po ukončení rozhovoru, kdy už může badatel na něco zapomenout. Řešením tohoto problému může být druhá osoba, přítomná rozhovoru, která si dělá poznámky průběžně. Při takovém rozhovoru „dva na jednoho“ je nesmírně důležité zajistit, aby respondent neměl pocit, že je sám proti přesile.

V rozhovoru, a to je jeho zásadní předností před ostatními technikami explorativní metody, je prostor pro individuální vyjádření respondenta, avšak výsledná variabilita je jen velmi těžko zpracovatelná běžnými statistickými metodami, jako jsou například frekvence odpovědí a procentuální rozvrstvení. Proto je po dokončení pohovoru potřeba získané výpovědi zobecnit, roztřídit a poté kategorizovat.

Určitou variantou rozhovoru je *beseda*, avšak s tím rozdílem, že rozhovor realizuje jeden výzkumník se skupinou respondentů. Výhodou je fakt, že výzkumník může v krátké době poznat najednou více stanovisek. Na druhé straně je veliké riziko vzájemného ovlivňování. Proto je beseda, podobně jako anketa, vhodnou doplňkovou výzkumnou technikou, a to buď orientační (při koncipování výzkumu) nebo doplňující pro případné vysvětlení na konci určité fáze výzkumu.

V mnohých ohledech nevýhodnější, a proto také nejběžnější metodou pedagogického výzkumu, je *dotazník*. Při jeho použití se data a informace o respondentovi, jeho názory a postoje zjišťují formou písemných odpovědí na položené otázky. Na ně buď odpovídá „ano“, „ne“, „nevím“, nebo vybírá ze sady možných odpovědí. Určitým poddruhem dotazníku je inventář, v němž respondent s danou výpovědí buď souhlasí nebo nesouhlasí.

Pro výslednou kvalitu výzkumu, pro který byl použit dotazník, je stěžejní kvalita položených otázek. Existuje celá řada typů a podtypů otázek, ale pro všechny je společné, že je při jejich konstrukci v dotazníku třeba:

- 1) Co nejvíce omezit vliv subjektivity tazatele. To znamená formulovat otázky neutrálně, aby nebyl zjevný tazatelův postoj. Otázky by neměly obsahovat jednoznačně kladné či záporné výrazy, které by mohly být zavádějící. Dále nabízet takové alternativy odpovědí, aby žádná na první pohled ani neodpuzovala ani se nejevila jako optimální odpověď.
- 2) Formulovat otázky jasně a srozumitelně, a to adekvátně možnostem chápání respondentů.

Typy otázek:

Podle míry volnosti, která je při formulaci odpovědí nechána na respondentovi, můžeme otázky rozdělit na uzavřené, polouzavřené a otevřené. Pro uzavřené otázky je charakteristická nabídka všech odpovědí; respondent si musí vybrat jednu z nabízených možností. Pro uzavřené otázky parametrické se nabízejí odpovědi kontinuálně přecházející od jednoho pólu k druhému (např. vůbec ne/ zřídka/ občas/ poměrně často/ velmi často). Odpovědi na uzavřené otázky neparametrické toto kontinuum postrádají a spíše třídí výpovědi do jistých kategorií (např. vaši rodiče žijí v harmonickém manželství/ společně ale nikoliv v harmonii/ odděleně/ jsou rozvedeni/ vdova nebo vdovec ...). Polouzavřené (též nazývané polootevřené) otázky sice též nabízejí sadu odpovědí, ale ponechávají respondentovi možnost vlastní odpovědi, popřípadě vysvětlení zvolené varianty. Otevřené otázky nenabízejí žádné odpovědi a ponechávají tak respondentovi absolutní volnost vyjádření. Avšak tato výhoda je kompenzována náročným zpracováním výsledků a nemožností kvantifikace.

Dotazníky často obsahují pomocné otázky. Podle jejich poslání je třídíme na otázky identifikační, kontaktní, nárazníkové a kontrolní. Identifikační otázky jsou uzavřené neparametrické otázky zjišťující věk, vzdělání, pohlaví a jiné údaje identifikující respondenta. Cílem kladení kontaktních otázek je navázání vztahu s respondentem a využívají se nejen v dotaznících, ale i při rozhovorech a besedách. Odpovědi na kontaktní otázky se nevyhodnocují. Nárazníkové (buffo) otázky se ptají na něco diametrálně odlišného od ostatních otázek, aby respondent zpozorněl a nevyplňoval dotazník stereotypně. Tyto otázky se zkoumaného problému netýkají, a proto ani odpovědi na ně nejsou vyhodnocovány. Zajímavou

úlohu v dotaznících plní kontrolní otázky, které mají dvojí funkci. Buď se jimi eliminuje nebezpečí špatného pochopení otázky, a pak se v podstatě jedná o jinou formulaci téhož dotazu, nebo je jejich cílem zjistit důvěryhodnost respondenta. Škálu takových otázek zapracoval H. Eysenck do svého osobnostního dotazníku, zjišťujícího typ osobnosti podle temperamentu (tzv. EOD), aby si ověřil, do jaké míry může věřit odpovědím předcházejícím jeho kontrolní otázce. Jedná se o takový typ otázek, na který každý soudný člověk nemůže jednoznačně odpovědět ano/ne. (Například „Dodržujete vždy své slovo?“, „Lze říci, že všechny vaše návyky jsou dobré?“) Čím je vyšší skóre jednoznačných odpovědí, tím méně důvěryhodné budou odpovědi i na ostatní otázky.

Otázky lze formulovat buď přímo nebo nepřímou. U přímo položených otázek existuje riziko, že buď nebudou dobře pochopeny nebo naopak bude respondent odpovídat tak, jak si myslí, že se od něj očekává. A proto je pro výzkum vhodná takzvaná situační forma, kdy popíšeme situaci a necháme dotazovaného buď volně napsat, jaký má k dané situaci postoj, nebo vybrat si z nabídnutých alternativ. Nepřímou formulací otázky je také obrázková forma. Ptáme-li se například na vztah k nějakým předmětům, můžeme do dotazníku dodat jejich obrázek, který dotazník zpestří, vzbudí respondentovu pozornost a pobaví ho. Obrázková forma je vhodná především pro děti.

Posledním kritériem, podle kterého můžeme klasifikovat otázky v dotazníku, je zvážení, zda se jedná o samostatnou nebo o takzvanou škálovací otázku. Pokud se více otázek z různých úhlů pohledu ptá na totéž (a může se zdát, že jsou takové otázky zbytečné), jedná se o soubor škálovacích otázek. Jejich cílem je eliminovat nepochopení dotazu, donutit respondenta, aby se na tentýž problém podíval z jiného úhlu pohledu a předejít tak příliš subjektivnímu zkreslení odpovědi. Každá škálovací otázka nabízí stejný počet odpovědí seřazených podle stejného systému (např. od varianty pozitivní přes neutrální po negativní). Těmto odpovědím je přiřazen určitý počet bodů a po vyhodnocení lze získat průměrnou hodnotu odpovědi, tedy tzv. souhrnný index.

Klady a zápory dotazníku zcela korespondují s tím, co již bylo napsáno o explorativní metodě obecně. Nevýhoda subjektivní a někdy i nabídnutými

možnostmi „vynucené“ výpovědi je vyvážena efektivně získaným velkým množstvím informací, které lze jednoduše administrovat, plně kvantifikovat a počítačově zpracovat. Dostane-li respondent možnost volné výpovědi, získáme tak přesnější informace, za které je nutno zaplatit daň v podobě náročnější administrace a kvantifikace. Nevýhody dotazníku lze minimalizovat jeho kvalitní přípravou, tedy rozumnou délkou, přehledností a především jednoznačně a srozumitelně formulovanými otázkami bez vlivu subjektivity tazatele.

1.2.2.2. Ratingová metoda

Ratingová metoda může sloužit jako samostatná metoda pedagogického výzkumu, my jsme však její techniky škálování využili při sestavování otázek pro dotazník.

Princip *škálování* spočívá v tom, že se připraví škála (stupnice) možností seřazených od nejintenzivnější po nejslabší, nepozitivnější po nenegativnější, atd., popřípadě pouze krajní varianty, a respondent označí, která z možností nejlépe vystihuje jeho názor, pocit, či postoj. Může se jednat buď o přidělení bodů nebo zaškrtnutí varianty s již přiděleným počtem bodů či známkování (tzv. numerické posuzovací škály) nebo označení odpovědi na úsečce (tzv. grafické posuzovací škály). Standardní posuzovací škály stanoví určitý vzor, s kterým respondent srovnává. Při použití kumulativních posuzovacích škál posuzovatel zaškrťává ta adjektiva, která nejlépe vystihují posuzovaný jev nebo osobu.

Další ratingovou metodou je *expertní šetření*, které zjišťuje stanoviska určitého počtu odborníků k danému problému. Tyto experty vybírá zadavatel mezi osobami, které považuje za kompetentní vyjádřit se k zadanému problému.

Jak ukazuje Schéma č. 2 na str. 21, existuje mnoho různých metod empirického výzkumu, avšak na předcházejících stránkách jsou popsány pouze ty nejčastěji používané a ty, které byly použity pro náš výzkum.

2. Praktická část

Jak bylo popsáno v úvodních kapitolách, v klasifikaci potřeb a hodnot se A. H. Maslow a J. Máchová shodují na tom, že uznání, úspěch a sebeúcta jsou pro člověka důležité potřeby. Cílem našeho výzkumu bylo zjistit, jak významnou hodnotou je pro současnou mládež hodnota úcty a jak souvisí s chováním žáků ve škole. Protože souhlasím s tvrzením autorského kolektivu Kopřiva, Nováčková, Nevolová a Kopřivová v jejich publikaci Respektovat a být repektován³, že „*kdo se naučí vážit sám sebe, naučí se také vážit si ostatních*“, rozhodl jsem se ve svém průzkumu zjistit, jakou mají respondenti právě sebeúctu.

2.1. Průběh průzkumu

2.1.1. Výběr výzkumných metod

Existují různé metody měření sebeúcty, například měření doby reakce na slovní asociace podle Antonyho Greenwalda, kde zkoumaný vzorek netuší, že je testován na sebeúctu. Další metodou je doplňování vět podle Waltera Foddise nebo pomocí dotazníku, který jsem zvolil pro náš průzkum. Jeho jednoduchá aplikovatelnost mi umožnila oslovit poměrně velký vzorek 114 respondentů a následně jednoduchou administraci a přehledné vyhodnocení. (Viz Příloha č. 2.) Pečlivou přípravou otázek, ve většině případů škál, jsem se snažil minimalizovat nevýhody dotazníku, jako jsou například nebezpečí špatného porozumění a zjednodušení odpovědi dané výběrem z omezeného počtu možností.

Obvykle se v dotaznících zjišťujících míru sebeúcty respondenti sami hodnotí, to ale vyžaduje vyvrácené osobnosti, a přesto zde existuje velké riziko subjektivity. Proto můj dotazník po respondentech (kteří nevěděli, na co jsou testováni) nežádá, aby se sami charakterizovali, ale aby vybrali odpověď, která se nejvíce blíží jejich pocitům. Detailní popis otázek a jejich hodnocení nabízí kapitoly 2.1.3 a 2.1.4.

2.1.2. Výběr zkoumaného vzorku

Aby byl náš průzkum co nejobjektivnější, zvolil jsem takzvaný kvótní výběr, to znamená, že jsem do průzkumu zahrnul žáky všech tří typů škol (běžná základní

škola, výběrová škola a speciální škola) ve skutečném poměru. Vycházel jsem z údajů Městského úřadu o počtu žáků škol v Jablonci nad Nisou v roce 2006. Celkem se průzkumu zúčastnily 3 školy a jejich 114 žáků 6. a 9. tříd. Podrobnosti o zúčastněných školách a žácích uvádí následující tabulka.

Tabulka č. 1

Typ školy	Název školy	Počet zúč. žáků	Žáků celkem	Procent. zastoupení zúč. žáků
Běžná ZŠ	Základní škola Jablonec nad Nisou, Na Šumavě 43, p. o., 6.r.	41	86	75,4 %
	Základní škola Jablonec nad Nisou, Na Šumavě 43, p. o., 9.r.	45		
Výběrová ZŠ	Gymnázium Jablonec nad Nisou, Dr. Randy 4096/13, p. o., 6.r.	10	20	17,5 %
	Gymnázium Jablonec nad Nisou, Dr. Randy 4096/13, p. o., 9.r.	10		
Speciální ZŠ	Základní škola, Jablonec nad Nisou, Liberecká 1734/31, p. o., 6.r.	4	8	7,1 %
	Základní škola, Jablonec nad Nisou, Liberecká 1734/31, p. o., 9.r.	4		
celkem			114	100 %

Z dotazníků, které vyplnily celé třídy (tedy nadbytečný počet) žáků gymnázia a speciální školy, jsem namátkou vybral potřebný počet s ohledem na poměr dívek a chlapců v jednotlivých třídách. (Například v jedné třídě na gymnáziu bylo 60 % dívek, proto jsem do průzkumu zařadil 6 dotazníků vyplněných dívkami a 4 dotazníky vyplněné chlapci.)

2.1.3. Konstrukce dotazníku

Dotazník (viz Příloha č. 1) se skládá ze čtyř částí. První část je zároveň titulní stranou a vysvětluje způsob zaškrťování odpovědí a motivuje k zodpovědnému přístupu slíbením anonymity a obrázkem šibalsky mrknuvšího smajlíka.

Ve druhé, identifikační, části dotazník zjišťuje údaje o respondentově věku, pohlaví, škole, sourozencích, o vzdělání respondentových rodičů a také se ptá, zdali je někdo z respondentovy rodiny věřící.

Třetí část dotazníku obsahuje 26 otázek zjišťujících míru respondentovy sebeúcty.

Při konstrukci dotazníku jsem vycházel z toho, že člověk, který si sám sebe dostatečně váží, se projevuje následovně:

- Žije zdravě; tedy neubližuje svému tělu kouřením, alkoholem a nezdravým jídlem. Nemá strach z okolí, a proto nepotřebuje své tělo obalovat ochrannou vrstvou tuku. Na životní styl se ptá otázka č. 1: *Dodržuješ zdravý životní styl?* Pro jednoznačné pochopení následuje vysvětlení v závorce: *Uvaž, jestli jíš zdravě, piješ, kouříš, užíváš drogy, sportuješ, dostatečně spíš, relaxuješ, ...*
- Je spokojený s tím, jak vypadá; s klidem se na sebe dívá na fotografiích či v zrcadle. Protože vyrovnat se s tím, jak člověk vypadá, je v dnešní době diktující měřítko krásy velmi složité (a očekával jsem, že u pubescentů a adolescentů obzvlášť), zařadil jsem do dotazníku 3 otázky na toto téma. Jsou to otázka č. 2 (*Představ si, že ráno stojíš před zrcadlem. Co si většinou myslíš?*), otázka č. 3 (*Připadáš si atraktivní?*) a otázka č. 19 (*Jaký máš většinou pocit, když se vidíš na fotografii?*). Předpokládal jsem, že u zodpovědně vyplněného dotazníku by měly být všechny 3 otázky zodpovězené podobně.
- Člověk s vysokou sebeúctou se cítí oblíbený a uznávaný, a to především mezi lidmi, které má nejradši a jsou mu nejbližší. Proto jsem se ptal: *Jsi mezi vrstevníky oblíbený?* (otázka č. 4), *Jak si tě váží učitelé?* (otázka č. 6), *Jak si tě váží spolužáci?* (otázka č. 7), *Jak si tě váží rodiče?* (otázka č. 8). Minimálně otázky č. 4 a 7 by měly dostat podobnou odpověď.
- Kdo si sebe váží, je si vědom své hodnoty a nenechává se zneužívat (otázka č. 10 *Míváš pocit, že tě ostatní zneužívají?*), umí si ze sebe udělat legraci (otázka č. 13 *Jak se cítíš, když si z tebe někdo dělá legraci?*) a přijmout pochvalu (otázka č. 17 *Jak se cítíš, když tě někdo pochválí?*).

- Mít dobrou sebeúctu také znamená znát své přednosti a své slabé stránky a nemít za potřebí si dokazovat, že jsem lepší než ostatní. Tyto dovednosti zjišťují otázky č. 9 a 11 (*Porovnáváš se s ostatními? a Snažíš se dělat věci lépe než ostatní?*), kde otázka č. 11 je v podstatě otázkou kontrolní a odpovědi na obě otázky by měly být velmi podobné. Problému zjišťování si předností a slabin se také věnují otázky č. 23 – 26 (*Vyjmenuj, v čem jsi/nejsi dobrý. Vyjmenuj své špatné/dobré vlastnosti.*) Dále je zapotřebí umět si přiznat neúspěch, poučit se z něj a nehledat viníky v ostatních lidech, viz otázka č. 14 (*Když se ti nepovede dobře napsat test, co si obvykle pomyslíš?*) a jednoduše být sám sebou, viz otázky č. 18 (*Chtěl/a bys být někým jiným?*) a č. 21 (*Jak souhlasíš s následujícím tvrzením? „Je pro mě velice důležité, aby si ostatní o mě mysleli jen to nejlepší.“*)
- Člověk s vysokou sebeúctou umí také uznat kvality druhých; hodně chválí, nekritizuje ani sám sebe, ani ostatní. V otázce č. 5 se ptám, jestli je respondent doma kritizován, protože předpokládám, že pokud se někdo v domácím prostředí cítí silně kritizován, musí si připadat méněcenný, je sám k sobě přehnaně kritický a obvykle pak i k ostatním. Otázky č. 15 a 16 jsou opět otázkami kontrolními (*Jsi sebekritický/á?, Jsi kritický/á k ostatním?*) S tímto tématem souvisí i otázka č. 20 (*Jak často chválíš druhé?*)
- K projevům dobré sebeúcty rozhodně nepatří úzkost, strach a nejistota. Proto se otázka č. 12 ptá, čeho se respondent bojí, a otázka č. 22 *Jak se cítíš, když máš jít do společnosti lidí, které neznáš?*

Jak je výše popsáno, dotazník obsahuje mnoho kontrolních otázek, jejichž cílem je zjistit důvěryhodnost respondenta, popřípadě respondenta přimět podívat se na tentýž problém z více různých úhlů pohledu. Aby během vyplňování dotazníku respondenty nepřemohla únava, kterou by mohla způsobit jednotvárnost způsobu odpovídání na otázky, zařadil jsem otázky postavené na jiném principu, a to otázky č. 12, 18 a 23 – 26. Věřím, že jsem tímto vyloučil potřebu tzv. buffo otázek.

Protože respondenty byli žáci 6. a 9. tříd základních škol, jsou otázky velice jednoduché a někdy dokonce záměrně používají nespisovné tvary, aby byl jazyk v dotazníku blízký cílové skupině. Otázky v dotazníku se ve většině případů ptají na pocity, které respondenti mívají ve specifických situacích, protože jsem předpokládal, že žáci v tomto věku ještě nemají schopnost generalizovat a sami sebe objektivně posuzovat.

Ve čtvrté, závěrečné, části dotazníku oznamovali učitelé chování každého žáka. Abychom zachovali anonymitu, dostali učitelé předem tabulku vysvětlující hodnocení chování žáků (viz Tabulka č. 2) a na poslední stranu dotazníku, když jej žáci odevzdávali vyplněný, napsali známku, kterou respondentovi přidělili. Žáci tak nevěděli, že je jejich chování učitelem posuzováno a my jsme dostali informaci, kterou jsme mohli porovnat s výsledným skóre pro míru sebeúcty a potvrdit nebo vyvrátit tvrzení, že špatné chování souvisí se sebeúctou.

Tabulka č. 2

Známka z chování	Popis chování odpovídající přidělené známce
1	výborné chování; plně respektuje přání učitelů i spolužáků
2	velmi dobré, uctivé chování; občas vyrušuje při vyučování, stačí jedno napomenutí
3	průměrné chování; často vyrušuje, je třeba napomínat opakovaně, pozitivní motivace většinou funguje
4	neuctivé chování k učitelům i ke spolužákům; motivací jsou pouze špatná známka a informování rodičů
5	vůbec nerespektuje učitele, spolužáky ani rodiče

2.1.4. Hodnocení dotazníku

Identifikační údaje respondenta z druhé části dotazníku jsem zanesl do přehledné tabulky, viz Příloha č. 2. Třetí část dotazníku obsahuje celkem 26 otázek; 20 z nich nabízí 5 stupňovou škálu odpovědí, které byly bodovány v tabulce zleva doprava od 1 do 5 bodů. To znamená čím větší množství bodů, tím větší sebeúcta. (Viz příklad č. 1.) O hodnocení ostatních odpovědí bude pojednáno níže.

Příklad č. 1:

4. Jsi mezi vrstevníky oblíbený?

- ☐ Vůbec ne. ☐ Moc ne. ☐ Nevím. ☐ Myslím si, že jsem oblíbený. ☐ Myslím si, že jsem velice oblíbený.

Ten, kdo zaškrtnul „Moc ne.“, získal 2 body; ten, kdo zaškrtnul variantu „Myslím si, že jsem velice oblíbený.“, dostal 5 bodů.

Výjimku v systému bodování tvoří otázky č. 12, 18 a 23 – 26.

Hodnocení otázky č. 12 *Čeho se bojíš?*

Pokud respondent zaškrtnul variantu *ničeho* nebo 1 variantu, dostal 5 bodů, za 2 zaškrtnuté varianty 4 body, za 3 varianty 3 body, za 4 varianty 2 body a za 5 a více předmětů obav dostal respondent 1 bod.

Hodnocení otázky. č. 18 *Chtěl/a bys být někým jiným?*

Odpověď *Ne* získala 5 bodů, odpověď *Ano* 1 bod.

Hodnocení otázek č. 23-26:

Tyto otázky si kladou za cíl zjistit, zda si je respondent vědom svých dobrých a špatných vlastností a jaké má či nemá dovednosti. Vždy jsem hodnotil páry otázek č. 23 a 24 (*V čem jsi/nejsi dobrý?*), a pár č. 25 a 26 (*Vyjmenuj své špatné/dobré vlastnosti.*) Vycházel jsem z předpokladu, že ideální je rovnováha, tedy respondent vyjmenuje stejný počet kladných i záporných vlastností (popřípadě stejný počet aktivit, které respondent umí dobře či špatně). Naproti tomu projevem nejhorší sebeúcty je situace, kde v jedné z páru otázek odpověď chybí, tedy respondent si není vědom svých předností nebo slabin. Páry otázek č. 23+24 a 25+26 byly bodovány následovně:

Na jednu z párových otázek chybí odpověď 1 b.

Převaha špatných vlastností/ dovedností, v nichž respondent není dobrý 2 b.

Převaha dobrých vlastností/ dovedností, v nichž respondent je dobrý 3 b.

Stejný počet odpovědí na párové otázky, tj. rovnováha 4 b.

Celkem bylo možné v dotazníku získat maximálně 118 bodů a minimálně 24 bodů. Jak se bodování jednotlivých odpovědí projevilo na celkovém hodnocení míry sebeúcty, ukazuje následující Tabulka č. 3.

Tabulka č. 3

Průměrné hodnoty za jednotlivé škály →	1	2	3	4	5
Dosažený počet bodů ve škále ↓					
Za otázky č.1-17, 19-22, celkem 21 otázek	21*1= 21	21*2= 42	21*3= 63	21*4= 84	21*5= 105
Za otázku č. 18	1	1	5	5	5
Za pár otázek č. 23+24	1	1	2	3	4
Za pár otázek č. 25+26	1	1	2	3	4
Celkové skóre	min. 24	45	72	95	max. 118

Pro hodnocení celkového počtu bodů získaných v dotazníku jsem vycházel z předpokladu, že ideální sebeúctu má ten, kdo ve většině případů zaškrtoval odpovědi za 5 bodů, popřípadě za 4 body. Na rozdíl od sebevědomí není vysoká míra sebeúcty škodlivá, a proto čím většího skóre respondenti dosáhnou, tím lépe.

Jak vysvětluje Tabulka č.4, vysokou sebeúctu mají respondenti, kteří dosáhli počtu bodů 95 – 118. Střední míru sebeúcty, tedy takovou, kterou lze předpokládat u většiny respondentů, mají ti, kteří dosáhli 72 – 94 bodů. U jedinců, kteří dosáhli skóre 71 a méně, můžeme hovořit o sebeúctě nízké a velmi nízké.

Tabulka č. 4

Dosažený počet bodů v dotazníku	Odpovídající míra sebeúcty	Popis
24 – 44	velmi nízká	Chorobně nízká sebeúcta; úzkostný jedinec bez sebelásky a sebedůvěry, neschopen socializace nutná péče psychologa.
45 – 71	nízká	Nízká sebeúcta; špatná sebedůvěra, ve společnosti má potíže, cítí se neúspěšný.
72 – 94	střední	Střední míra sebeúcty; sklony podceňovat se, obvykle nespokojenost s vlastním zevnějškem, někdy pocity neúspěchu.
95 – 118	vysoká	Výborná sebeúcta; jedinec se zdravým sebevědomím, sebeláskou, vědom si svých kvalit i nedostatků.

2.2. Analýza výsledků

Jak uvádí Tabulka č. 1, průzkumu se zúčastnilo 114 žáků, avšak 3 dotazníky byly z vyhodnocování vyřazeny pro zjevnou nedůvěryhodnost. (Například respondent zaškrtnul obě varianty pro pohlaví, tedy že je i chlapec i dívka, jiný například zaškrtnul, že navštěvuje speciální ZŠ, přestože byl žákem běžné ZŠ nebo jako sourozence vyjmenoval papouška, psa a kočku, atd.)

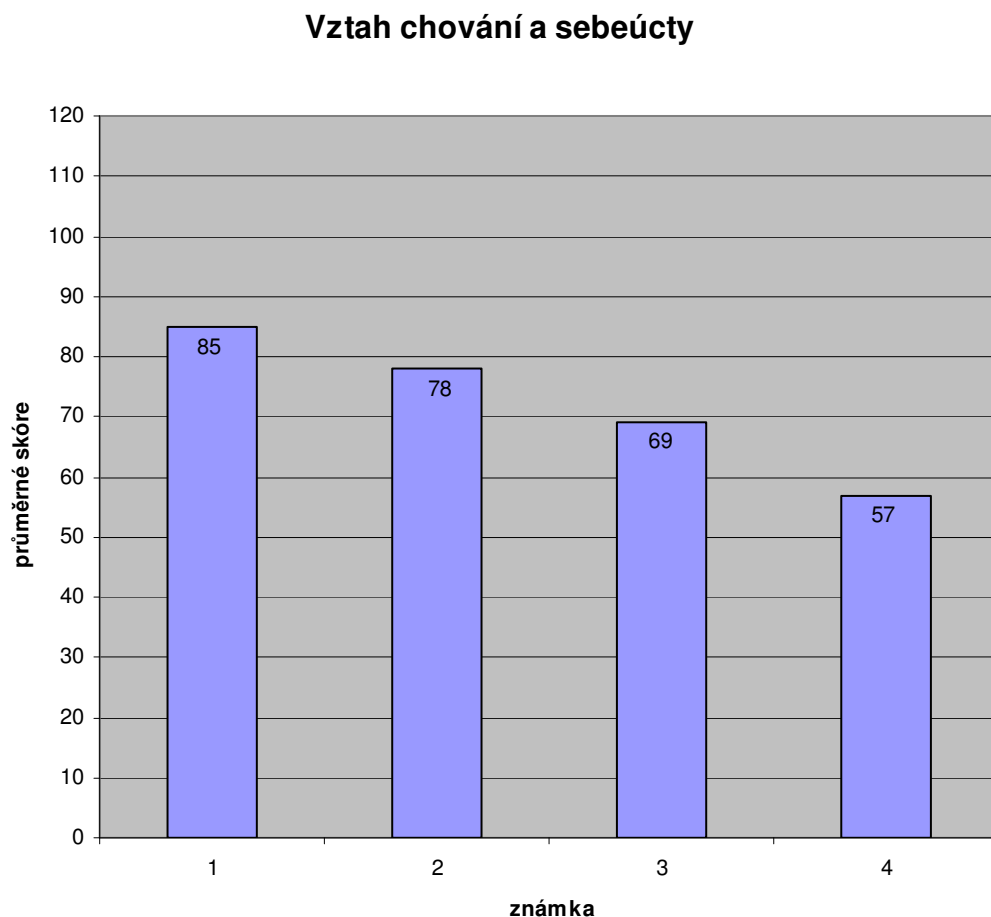
2.2.1. Vliv sebeúcty na chování

Hlavním cílem mé práce bylo potvrdit hypotézu, že pokud se má někdo slušně chovat, musí chovat respektovat okolí. Aby mohl respektovat okolí, musí respektovat sám sebe. Proto můj dotazník zjišťoval míru sebeúcty. Jak bylo výše zmíněno, 3 dotazníky byly z vyhodnocování vyřazeny, a to právě z toho důvodu, že respondenti projevili nevalný respekt k práci s dotazníkem. Dvěma z těchto tří respondentů byla z chování přidělena známka 5, jednomu známka 4.

Již tento malý vzorek naznačuje, že mezi mírou sebeúcty a chováním existuje souvislost. Jak vyplývá z Grafu č.1 (Vztah chování a sebeúcty), můj předpoklad, že slušné, respektující chování je přímo závislé na sebeúctě, se průzkumem potvrdil. Žáci, kterým jejich učitelé přidělili z chování jedničku, dosáhli v

dotazníku v průměru 85 bodů, ti, kterým učitelé přidělili čtyřku, dostali v dotazníku průměrně 57 bodů. Pětiku z chování dostali pouze dva žáci, a to právě ti, jejichž dotazníky byly z výše zmíněných důvodů vyloučeny z průzkumu.

Graf č. 1

Průměrné skóre všech respondentů bylo 75,6, tedy podle Tabulky č. 4 blízko spodní hranici střední míry sebeúcty. Následující Tabulka č. 5 ukazuje, že 78 dotazovaných (tj. 70 %) dosáhlo 72 – 94 bodů a řadí se tak do kategorie střední sebeúcty, viz Tabulka č. 4. Těmto respondentům učitelé z chování v průměru přidělili známku 1,71, jedná se proto o bezproblémové žáky, se kterými se v hodinách dobře spolupracuje.

Avšak poměrně vysoký je počet žáků, kteří se zařadili do kategorie nízké sebeúcty. Jedná se o 31 respondentů (28 %), jejichž chování bylo v průměru ohodnoceno známkou 2,92 a kteří už mohou být v kolektivu těžko zvladatelní.

Bohužel pouze o jednom respondentovi lze říci, že má dostatečně vysokou sebeúctu. Jedná se o dvanáctiletou dívku z výběrové školy, s oběma vysokoškolsky vzdělanými rodiči, dvěma staršími sourozenci, je nevěřící, ale má někoho věřícího v rodině a dosáhla skóre 97 bodů.

Tabulka č. 5

Dosažený počet bodů v dotazníku (skóre)	Míra sebeúcty	Počet respondentů v kategorii	Prům. přidělená známka z chování
24-44	velmi nízká	1	4
45-71	nízká	31	2,97
72-94	střední	78	1,71
95-118	vysoká	1	1

2.2.2. Vliv věku na sebeúctu

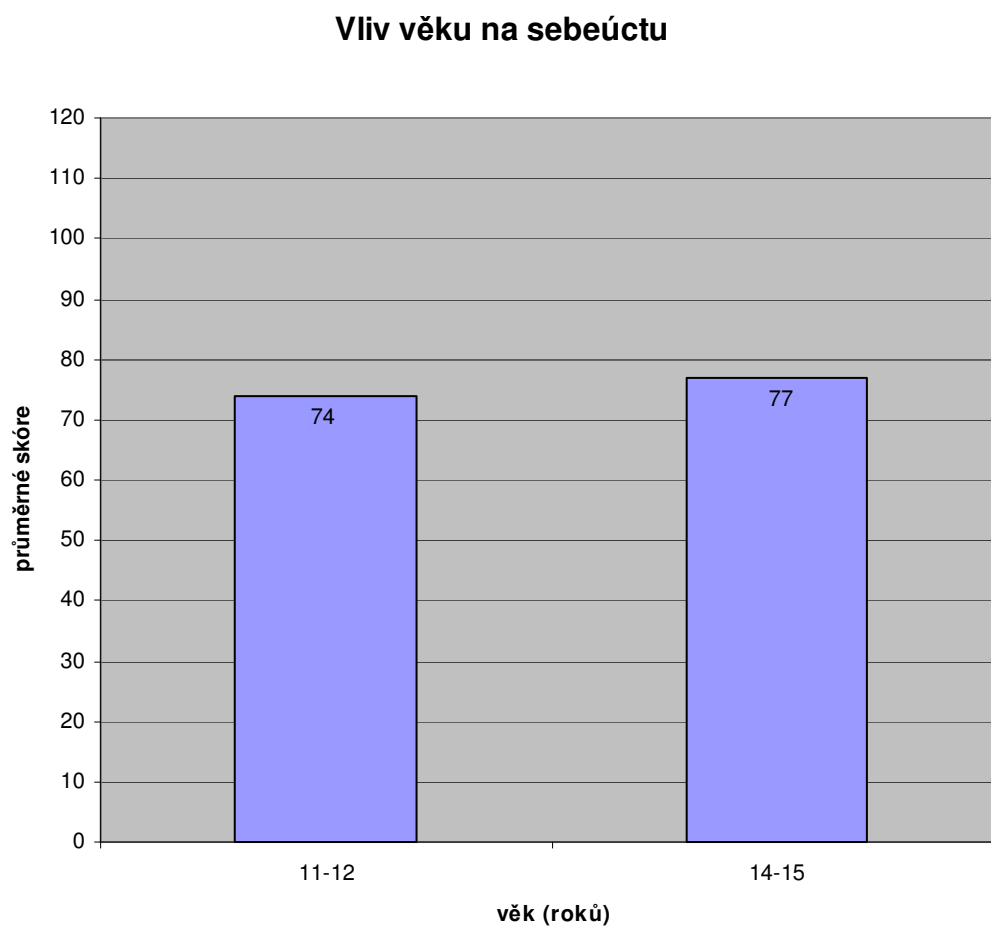
Sebeúctu získáváme především v dětství podle toho, jak nás naše nejbližší okolí (rodina) přijímá a jakou láskou a respektem nás obklopuje. Pokud dítě cítí, že má pro své okolí vysokou hodnotu, má ji i samo pro sebe. V momentě, kdy se dítě stane členem kolektivu mateřské a poté základní školy, přistupuje do jeho budování sebeúcty další faktor, a to úspěšnost a respekt v novém kolektivu mimo rodinu.

Předpokládal jsem, že žáci 9. tříd, tedy mládež ve věku 14 a 15 let, již dozráli do období, kdy se zamýšlejí nad vztahy v rodině, ve škole, v jiných kolektivech a hlavně sami nad sebou, a proto jsou již schopni na své osobnosti, tedy i míře své sebeúcty pracovat. Očekával jsem proto, že starší žáci dosáhnou větší sebeúcty.

Na druhé straně jsem se seznámil s průzkumem vedeným doktorem Brianem Cronkem, profesorem na fakultě psychologie univerzity Missouri Western State University, *The Connection between Self-esteem, Education, and Age* (Vztah mezi sebeúctou, vzděláním a věkem). Výsledky tohoto průzkumu ukázaly, že

sebeúcta s věkem ani vzděláním vůbec nesouvisí. Bohužel výsledky mého průzkumu jasně nepotvrdily ani moji domněnku, ani Cronkův průzkum. Starší žáci sice dosáhli vyššího průměrného skóre (viz Graf č. 3), avšak pouze o 3 body, což si netroufám při vzorku 111 respondentů považovat za signifikantní.

Graf č. 2

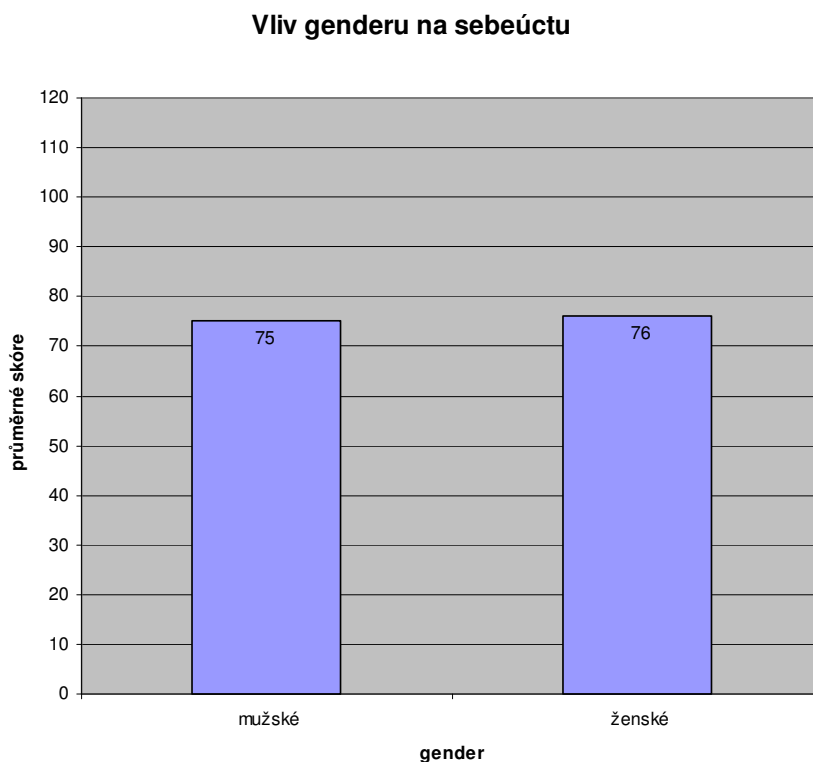

2.2.3. Vliv genderu na sebeúctu

V dnešní době se stále více hovoří o „gender studies“; zkoumají se rozdíly v myšlení a jednání žen a mužů, rozdíly v jejich společenském postavení (bojuje se za takzvané „rovné příležitosti“) a v neposlední řadě se často kritizuje rozdílný přístup k výchově chlapců a dívek. Stále ještě v mnohých rodinách platí, že „kluci nepláčou“, děvčata si hrají s panenkami, chlapci s autíčky, holčičky vaří s maminkami a chlapci se s tatínky dívají v televizi na fotbal. Chlapečkům se nevhodné chování častěji odpouští, protože „je to přece kluk“. Proto jsem chtěl zjistit, jestli mají dívky a chlapci srovnatelnou míru sebeúcty.

Jak ukázal průzkum (viz Graf č. 3 Vliv genderu na sebeúctu), přes veškeré rozdíly mužského a ženského pohlaví lze říci, že chlapci a dívky mají stejnou míru sebeúcty, protože chlapci dosáhli průměrného počtu bodů v dotazníku 75 a dívky 76, což je při vzorku 111 respondentů a možných nepřesnostech při zaokrouhlování velmi malý rozdíl.

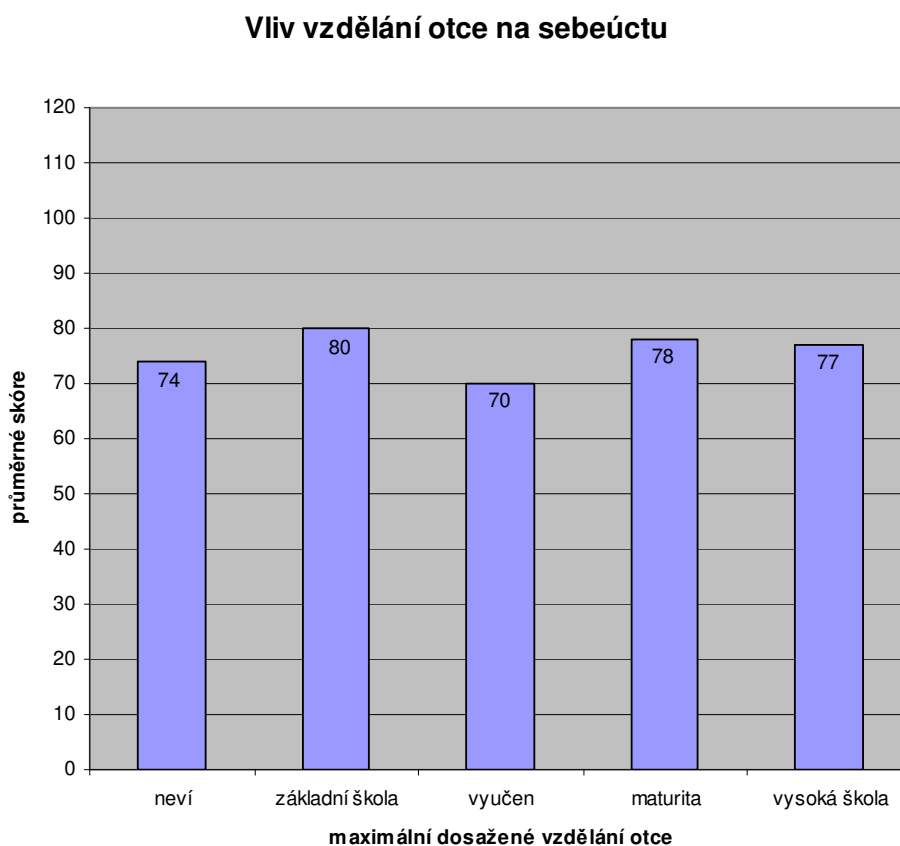
Graf č. 3

2.2.4. Vliv vzdělání rodičů na sebeúctu

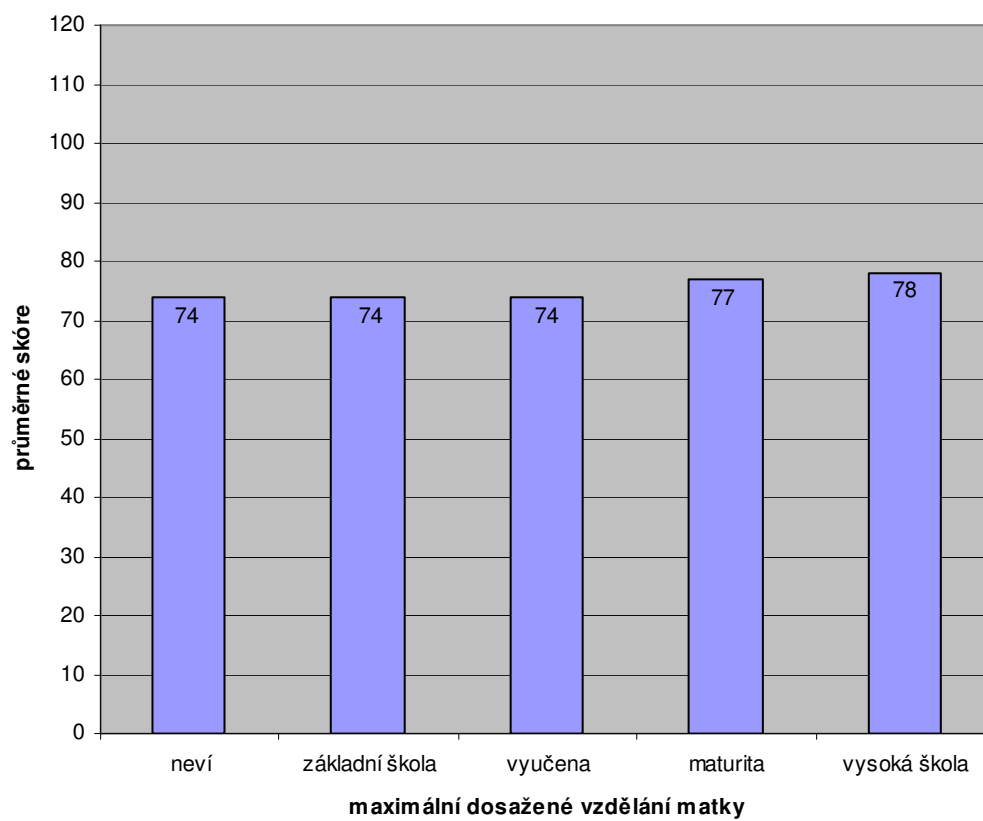
Protože v budování sebeúcty je role rodičů stěžejní, zajímalo mě, zda se potvrdí můj předpoklad, že vzdělanější rodiče přistupují k výchově svých dětí zodpovědněji a profesionálněji, a proto budou jejich děti mít větší sebeúctu. Z Grafu č. 4 a) (Vliv vzdělání otce na sebeúctu) nevyplývá žádná souvislost mezi maximálním dosaženým vzděláním otce a průměrnou výší skóre v dotazníku. Naproti tomu Graf č. 4 b) (Vliv vzdělání matky na sebeúctu) ukazuje, že děti, jejichž matka má buď vzdělání s maturitou nebo vysokoškolské vzdělání, projevují vyšší sebeúctu (skóre v dotazníku 77 a 78) než děti matek vyučených nebo se základním vzděláním (skóre v dotazníku 74). Tyto výsledky by mohly znamenat, že se na výchově dětí, a s ní spojené tvorbě sebeúcty, větší měrou podílejí matky než otcové.

Graf č. 4 a)

Graf č. 4 b)

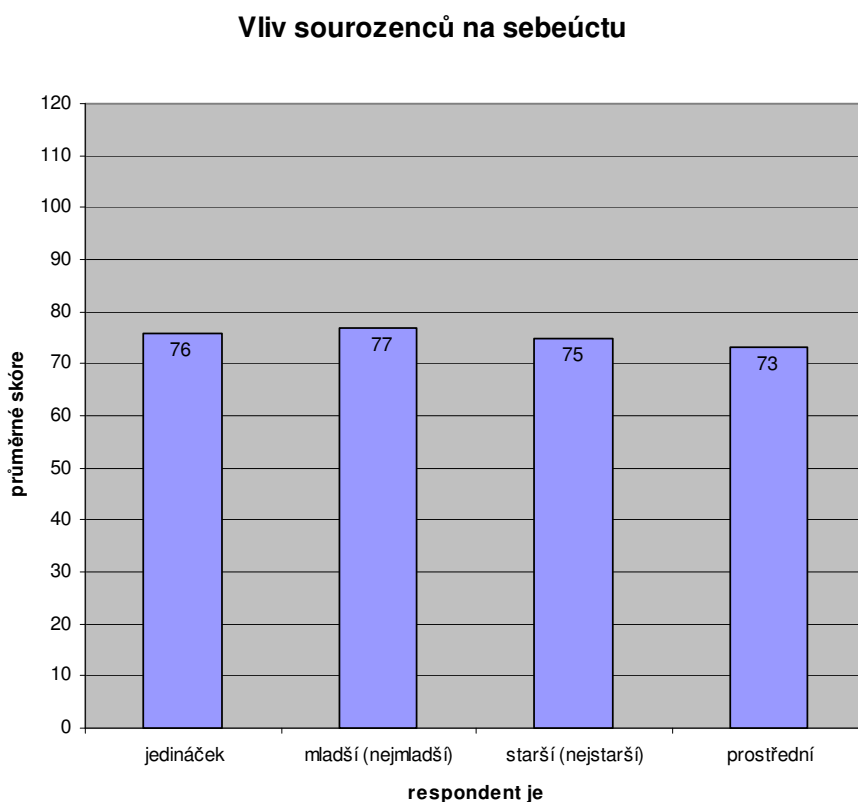
Vliv vzdělání matky na sebeúctu

2.2.5. Vliv sourozenců na sebeúctu

Při zkoumání rodinného zázemí jako nejdůležitějšího faktoru ovlivňujícího sebeúctu dítěte jsem se také věnoval vlivu sourozenců na respondentovu sebeúctu. Zjišťoval jsem, zda je respondent „jedináček“ nebo pokud je ze dvou dětí, jestli je „mladším“ či „starším“ sourozencem. V případech, kde byly v rodinách respondentů 3 a více dětí, mohl být respondent „nejmladším“ nebo „nejstarším“ ze sourozenců a všechny děti, které měly minimálně 1 mladšího a minimálně 1 staršího sourozence jsem zařadil do kategorie „prostřední“. Z Grafu č. 5 (Vliv sourozenců na sebeúctu) vyplynulo, že největší sebeúctu (skóre 77) mají mladší, popřípadě nejmladší ze sourozenců. Nejnižšího skóre (73 bodů) dosáhli respondenti zařazení do kategorie „prostřední“. Avšak jednotlivá skóre se od sebe liší tak málo, že je nelze považovat za jednoznačně přesvědčivá.

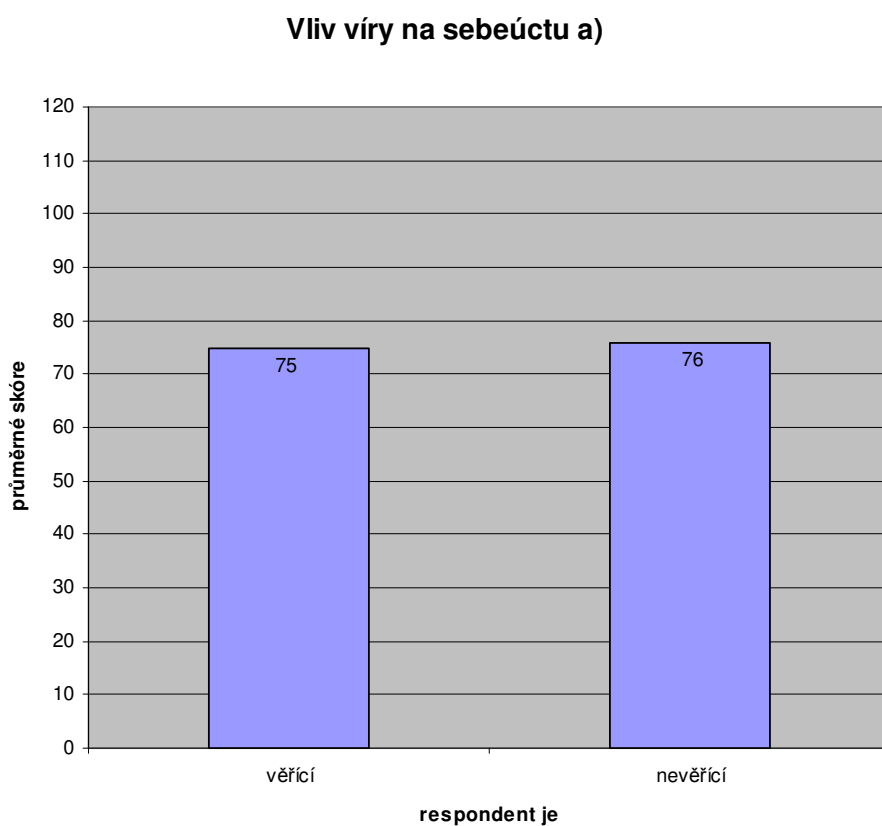
Graf č. 5

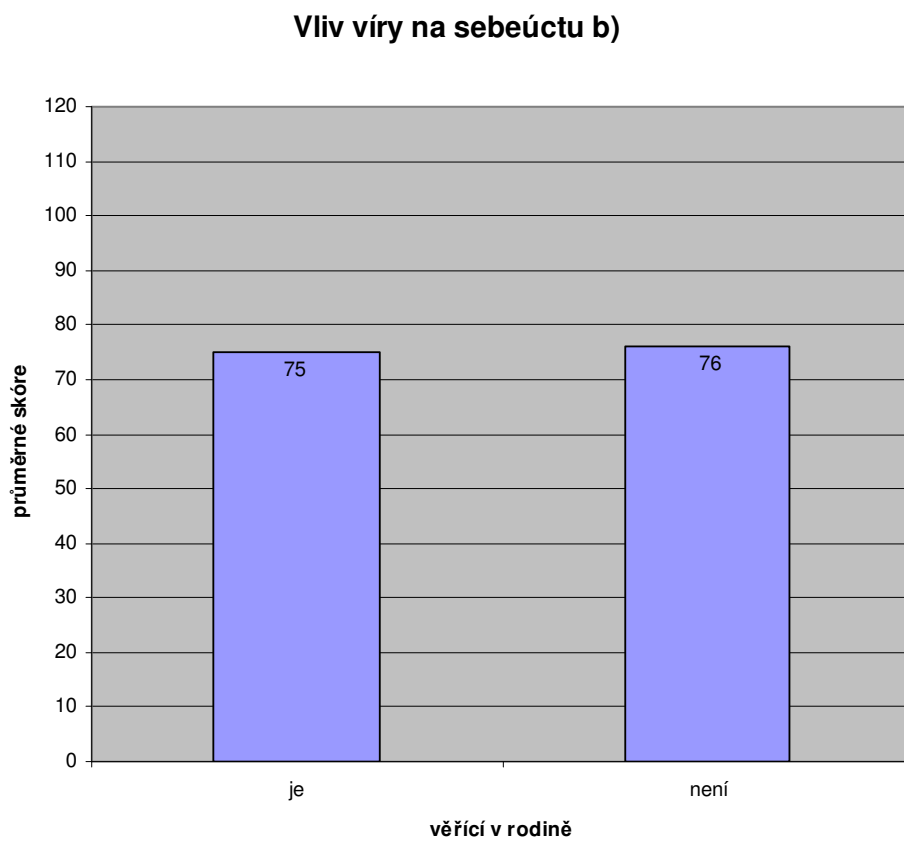
2.2.6. Vliv víry na sebeúctu

Atmosféru v rodině může kromě výše zmíněných faktorů také ovlivnit praktikované náboženství, v případě českého prostředí v převážné většině křesťanství. 40% respondentů uvedlo, že jsou buď sami věřící nebo mají někoho věřícího v rodině. Avšak, jak vyplývá z Grafů č. 6 a) (Vliv víry na sebeúctu a)) a č. 6 b) (Vliv víry na sebeúctu b)), věřící a nevěřící respondenti, stejně tak respondenti s nějakým věřícím, popřípadě nevěřícím členem rodiny, dosáhli téměř shodného skóre 75 či 76 bodů. Nelze tedy jasně říci, že by víra měla na míru sebeúcty vliv.

Graf č. 6 a)

Graf č. 6 b)

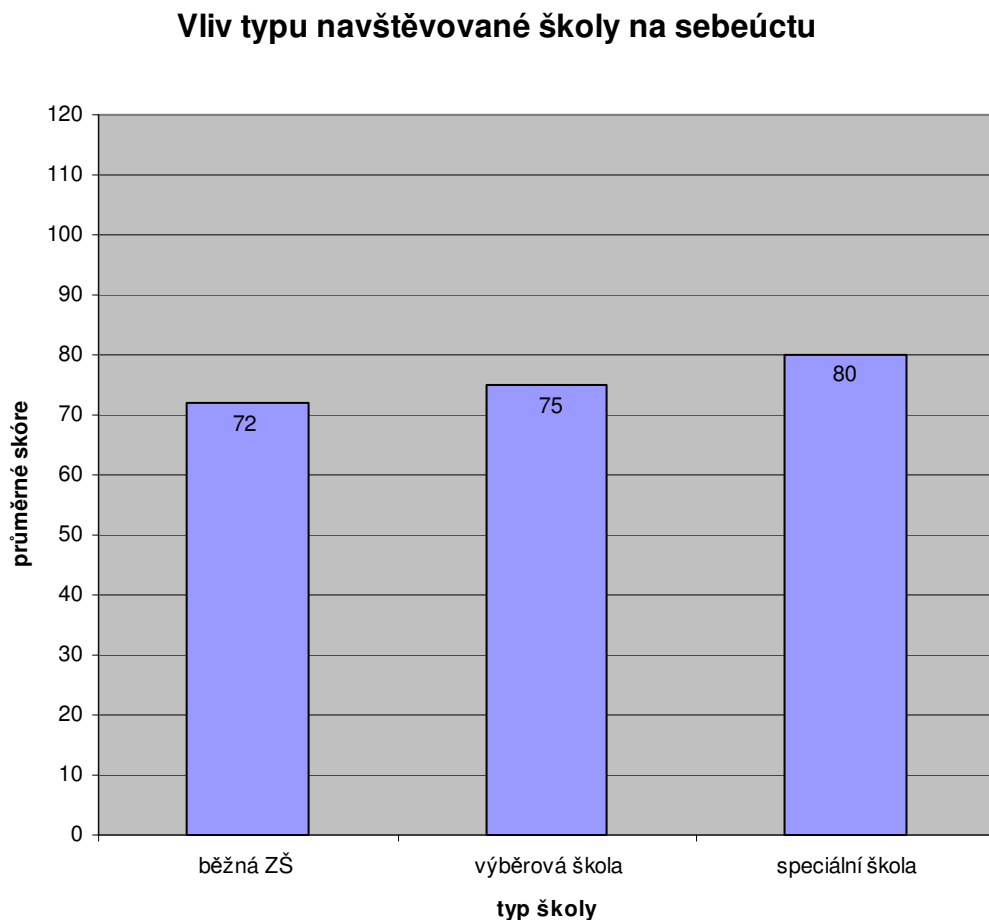

2.2.7. Vliv školy na sebeúctu

V našem průzkumu jsem se zaměřil na zkoumání vlivu rodinného prostředí na sebeúctu dítěte. Také mě ale zajímalo, jaký vliv má na budování sebeúcty škola. Věřím, že každá škola má svou specifickou atmosféru, která významně formuje náhled žáka na sebe sama.

Předpokládal jsem, že žáci výběrové školy budou vyzrálejšími a uvědomělejšími osobnostmi, které jistě zažily nejen úspěch (minimálně přijímací zkoušky na výběrovou školu), a budou proto také dosahovat větší sebeúcty. Tento předpoklad se potvrdil v porovnání s žáky běžné základní školy, kteří dosáhli velmi nízkého skóre 72 bodů oproti žákům výběrové školy s průměrným skóre 75 bodů. Avšak velkým překvapením byl výsledek ze speciální základní školy, kde při prvním hodnocení vzorku 8 dotazníků vyšlo průměrné skóre 80 bodů. Protože jsem chtěl vyloučit nepřesnost způsobenou malým vzorkem, vyhodnotil jsem dalších 22, tedy celkem 30 dotazníků. I tento větší vzorek potvrdil, že žáci speciální základní školy dosáhli nevyššího skóre, v průměru 80 bodů, a proto lze říci, že mají výrazně vyšší sebeúctu než žáci běžné a výběrové základní školy. (Viz Graf č. 7 Vliv typu navštěvované školy na sebeúctu.) Je otázkou, zda je tento výsledek důsledkem lepšího přístupu učitelů k žákům speciální školy nebo zda je jejich vyšší sebeúcta plodem jiného rodinného zázemí; většina žáků zúčastněné speciální školy pochází z romských rodin. Pro potvrzení nebo vyvrácení těchto hypotéz by bylo zapotřebí uskutečnit další průzkum.

Graf č. 7

Shrnu-li výsledky průzkumu, hypotézu „kdo respektuje sám sebe, respektuje i druhé a tudíž se k nim pěkně chová“, průzkum potvrdil. Další jednoznačný závěr lze učinit o vztahu navštěvované školy a výši sebeúcty, protože děti ze speciální školy dosáhly výrazně vyššího skóre (tedy mají vyšší sebeúctu) než děti z ostatních škol. Dále z mého průzkumu vyplynulo, že míra sebeúcty přímo nezáleží na pohlaví a na tom, jestli dítě pochází z věřící rodiny.

U ostatních zkoumaných vlivů na sebeúctu nebyl výsledek zcela jasný a je otázkou, zda by výsledek zůstal stejný i u většího zkoumaného vzorku. Jedním z faktorů, které nevýrazně ovlivňují míru sebeúcty, je vzdělání matky, nikoli však otce. Z průzkumu vyplynulo, že děti matek se středoškolským a vysokoškolským vzděláním mají trochu vyšší sebeúctu (skóre vyšší o 3-4 body) než děti matek

s nižším vzděláním. Dalším faktorem, který sebeúctu žáků mírně ovlivňuje, je starší sourozenec. To znamená, že děti, které mají staršího sourozence, vykazují nejvyšší sebeúctu (skóre 77), na rozdíl od prostředních dětí s nejnižší sebeúctou (skóre 73). Malý rozdíl ve výši sebeúcty jsme také shledali u žáků 9.tříd, kteří v průměru dosáhli o 3 body vyšší skóre než žáci 6.tříd. To by mohlo znamenat, že žáci ve věku 14 a 15 let si své hodnoty uvědomují silněji než žáci ve věku 11 a 12 let.

3. Závěr

Můj průzkum ukázal, že čím vyšší měli žáci sebeúctu, tím lépe jejich chování hodnotili jejich učitelé. Je však alarmující, že do kategorie vysoké sebeúcty (viz Tabulka č. 5) můžeme na základě našich 111 vyhodnocených dotazníků zařadit pouze 1 osobu. Proto by se měli rodiče, prarodiče, učitelé, vychovatelé a všichni, kdo mají vliv na výchovu dětí, zamyslet, jak dětem pomáhat budovat a upevňovat jejich sebeúctu.

3.1. Trendy v budování sebeúcty

V posledních letech se náš národ nejistých, vystrašených, přespříliš uctivých, stále se za něco omlouvajících osobností začíná měnit. Po letech izolace se inspirujeme v anglo-saské kultuře, kde se posledních 30 let kladl ve výchově důraz za rozvoj individuality a výchovu v sebevědomou osobnost. Chceme také být draví, úspěšní a šťastní. Proto pracujeme na budování vlastní sebeúcty a snažíme se tak vychovávat i naše děti.

Protože máme za tímto trendem mnoholeté zpoždění, máme šanci se poučit. V Americe a Velké Británii se ozývají sociální psychologové, jako například Roy Baumaister (USA), Jennnifer Crocker (USA) a Nicholas Emler (VB), kteří varují před budováním sebeúcty. Z jejich průzkumů vyplynulo, že vysoká sebeúcta je rizikový faktor pro agrese a rasové předsudky, protože právě gangsteři, vrazi a vůbec násilníci mají velmi vysokou sebeúctu, stejně tak jako propadající žáci. Avšak způsob, jakým tito psychologové popisují sebeúctu, neodpovídá tomu, jak jsem nahlížel na sebeúctu ve své práci. Opravdová sebeúcta, jak ji chápou jiní psychologové (například Ayn Rand a Nathaniel Branden), je postavena na dvou dimenzích: 1. důvěře ve vlastní schopnosti (tzv. self-efficacy, pojetí vlastní efektivity) a 2. ve víře v nárok být šťastný (tzv. self-worth, pojetí vlastní ceny).

Domnívám se, že odpůrci budování sebeúcty ve svých průzkumech opomněli jednu z výše zmíněných dimenzí sebeúcty a v podstatě zaměnili sebeúctu se sebevědomím. To, jak jsem zmínil v kapitole 1.1.3., může na rozdíl od sebeúcty,

nabýt nezdravých rozměrů a spolu s určitou frustrací skutečně být příčinou násilného chování.

Protože například v USA za období, kdy se sebeúctě ve výchově přikládala velká váha, vyrostla jedna celá generace, která již zakládá rodinu, můžeme se od nich poučit. V důsledku jejich výchovy zaměřující sebeúctu a zdravé sebevědomí s přílišnou sebeláskou a egoismem, dozrála „...generace samostatně myslících a sebevědomých individualit, avšak prosazujících vlastní zájmy na úkor druhých, bez smyslu pro odpovědnost a schopnosti nést následky svého chování a s tendencí před problémy utíkat a bez chuti je překonávat.“. (Cit. Mgr. Gabriela Sýkorová, ředitelka jazykové školy dlouhodobě spolupracující s Američany.)

Proto je u nás potřeba opatrně pracovat na zvyšování sebeúcty u dětí i dospělých tak, aby respekt k okolí a sobě samým nebyl zaměněn se sobectvím, nezdravou sebeláskou a bezohledností. Několik tipů, jak vychovávat děti k sebeúctě, která jim dá nejen důvěru ve vlastní schopnosti, ale také víru v právo na šťastný život, nabízí následující kapitola.

3.2. Výchova k sebeúctě

Nikdo z nás se nerodí s nízkým sebehodnocením“, tvrdí ve své knize Pěšinou sebezpoznaní Lea Paulínová ⁴, ale určitě se každý rodí s různou dispozicí vnímat své okolí a jeho chování interpretovat. Proto je tak důležité již od narození každému dítěti kromě lásky dopřát i respektující přístup. To znamená respektovat důstojnost dítěte, přijímat je v celé jeho jedinečnosti, s klady a zápor, umožnit mu uspokojovat jeho přirozené potřeby, rozvíjet jeho schopnosti a pomáhat mu, aby poznalo samo sebe. (Respektovat a být respektován³)

V následující tabulce uvádím přehled nejčastějších chyb v postoji vychovatelů (tj. rodičů, prarodičů, učitelů, atd.) k dětem, včetně chybných výroků na straně jedné a správného chování a výroků na straně druhé.

Tabulka č. 6

CHYBNÉ postoje, jednání, výroky	SPRÁVNÉ postoje, jednání, výroky
Nemůžu miminko neustále chovat, aby se nerozmazlilo.	Už od narození můžu v dítěti upevňovat pocit, že svět je dobré a bezpečné místo. Když se věnuji jeho potřebám (a tou je i potřeba chování a hlazení), ví, že je důležité.
Podmíněné sebezpřijetí: „Ty jsi hodný chlapeček, pojď, já tě pochovám.“ „Ty jsi ale zlobivá holčička, taková velká a ještě má dudlík!“	Nepodmiňovat lásku a přijetí dítěte. Dítě mám rád, i když se mu něco nedaří.
Kritizování/nehodné chválení: „Jsi šikulka/ nemehlo/ ...“	Vychovatel je rovnocenným partnerem a nemá právo vynášet kategorizující (neměnné) výroky. Lepší je říci: To se ti ne/povedlo. Tak je to ne/správné/ lepší. To se mi líbí/ nelíbí. S tím ne/souhlasím.
Komparativní sebezpřijetí: „Kačenka jí lépe/hůř, je rychlejší, už umí číst, ...“	Přílišné srovnávání může vyústit v komparativní sebehodnocení a představu dítěte, že za něco stojí pouze, je-li lepší než ostatní. Druzí nejsou soupeři, ale partneři. Každý je v něčem lepší, v něčem horší.
Děti musejí poslouchat dospělé, protože jsou ještě hloupé a dlouho samy nejsou schopny poznat, co je a není správné.	Dítě se ve spánku odkope, protože je mu teplo, nenosí domácí pantofle, protože ho omezují v pohybu a běhání po studené podlaze mu není nepříjemné. Dítě nemá chuť na potraviny, které mu způsobují alergii. To je jen několik příkladů toho, že děti podvědomě rozumí svému tělu a svým potřebám. Ve velmi nízkém věku (asi od 3 let) si dítě zapamatuje důsledky určitého chování a pokud jim dobře porozumí, poučí se.
Přeceňování schopností dětí./ Podceňování schopností dětí.	Pokud máme na dítě větší nároky, než jsou jeho možnosti, a dítě neustále zažívá neúspěch, utvrzujeme jej v přesvědčení o vlastní neschopnosti. Na druhé straně by mělo dostávat zajímavé výzvy a tak příležitost zakoušet úspěchy a neúspěchy, zpětnou vazbu a ocenění.
„Uděláš to, protože to chce!“	Pokud jsou určitá pravidla chování pro dítě smysluplná, bude je snáz dodržovat, a to ne proto, že si to přeje dospělý, ale protože je přijme za vlastní. Tedy: „Je potřeba se obléci, aby nám venku nebyla zima.“/ „Je správné si umýt ruce, abychom nebyli nemocní.“/ ...
„Za trest uděláš ...“	Dítě musí umět nést následky svého chování, což neznamená trest. Samo by mělo navrhnout, jak vzniklou situaci napraví. Pokud není schopno samo vymyslet řešení, můžeme mu pomoci nabídnutím variant. „Co s tím uděláš?“/ „Zameteš ten písek nebo ho vyluxuješ?“
„To máš z toho, žeš mě neposlechl.“	Poučování nepatří do partnerské komunikace. Lepší je dítěti pomoci, aby si na všechno přišlo samo. „Víš, proč se ten květináč převrhl?“
„Teď na tebe nemám čas.“	Dítě musí vědět, že stojí za to, aby mu byl věnován čas a pozornost. Můžeme říci: „Řekneš mi to při večeři, teď bych se nemohl soustředit.“
„Nemáš co brečet. To nemůže bolet.“	Měli bychom respektovat pocity ostatních a ukázat empatii. Pokud nám nějaké reakce připadají nepřiměřené, můžeme je korigovat: „Určitě tě to moc bolí, ale pláč nepomůže. Chceš to zalepit/ pofoukat/ pohladit, ...?“
„Tys mě naštvál.“ „Zklamal jsi mě.“	Tyto výroky se ukládají do hloubky duše dítěte. Lepší je tzv. já-výrok: „(Já)Měl jsem o tebe strach, protože (já) jsem nevěděl, kde jsi.“
„Jak bylo ve škole?“	Na tuto otázku jsou obvyklé odpovědi: „Dobře/ normálka“, atd. Dítě by mělo vědět, že nás zajímá, jak se mu daří a co prožívá a že nám to může kdykoliv říci. Přímé otázky nebývají úspěšné, proto se doporučuje říci: „Zajímá mě, co jste dnes ve škole dělali?“/ „Rád bych věděl, jestli se vám ten výlet vydařil.“

Jak zajistit, aby se výchova k sebeúctě nezvrhla na výchovu k nezdravému sebevědomí a egoismu? Věřím, že nejdůležitější je příklad. Neměli bychom tedy respektující přístup aplikovat pouze na dítě, ale také na okolí, které dítě obklopuje. Jinak by mohlo dojít k tomu, že dítě nabude pocit, že pouze ono je důležité a má velkou hodnotu, zatímco okolí se k sobě chová špatně, a proto asi valnou hodnotu nemá. Dítě si pak nebude vážit druhých, bude mít pocit nadřazenosti a bude jednat bez ohledu na druhé, tedy nikoli jako člověk s dobrou sebeúctou ve smyslu, jak je sebeúcta pojímána v této diplomové práci.

Bibliografie

Poznámky a odkazy

1. Všeobecná encyklopedie. Praha, Diderot 1999.
2. Smékal, V.: Pozvání do psychologie osobnosti. Brno, Barrister & Principal 2002.
3. Kopřiva, P. a kol.: Respektovat a být respektován. Kroměříž, Spirála 2005.
4. Paulínová, L.: Pěšinou sebepoznání. Praha, B.I.G. 1997.

Užitá literatura

- 1) Berneová, P. – Savary, H. – Luis, M.: Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti. Praha, Portál 1998.
- 2) Horák, J.: Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže. Liberec, Pedagogická fakulta Technické univerzity 1997.
- 3) Horák, J.: Problematika hodnot a hodnotové orientace, 1.díl. Liberec, Pedagogická fakulta Technické univerzity 1996.
- 4) Horák, J.: Problematika hodnot a hodnotové orientace, 2.díl. Liberec, Pedagogická fakulta Technické univerzity 1997.
- 5) Pelikán, J.: Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. Praha, Karolinum 2004.
- 6) Hay, L.: Miluj svůj život. Praha, Pragma 1987.
- 7) Nekonečný, M.: Základy psychologie. Praha, Academia 1998.
- 8) Bendl, S.: Ukázněná třída, aneb, Kázeňské minimum pro učitele. Praha, Triton 2005.
- 9) Kučerová, S.: Člověk, hodnoty, výchova. Prešov, ManaCon 1996.
- 10) Silvy, J. THE CONNECTION BETWEEN SELF-ESTEEM, EDUCATION, AND AGE [online]. c2007, last revision 20th of May 1998 [cit. 2007-10-19].
<<http://clearinghouse.missouriwestern.edu/manuscripts/26.asp>>.
- 11) SESL Pre-Assement Questionnaire [online]. c2007, [cit. 2007-10-114].
<http://www.melanet.com/watoto/the_assessment.html>.

- 12) Self-esteem [online]. c2006, last revision 16th of November 2006 [cit. 2007-10-14]. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Self-esteem>>.
- 13) SELF-ESTEEM QUESTIONNAIRE [online]. c2008, [cit. 2007-10-25]. <<http://www.positive-way.com/self-est1.htm>>.
- 14) LAWSEQ Self-Esteem Questionnaire [online]. [cit. 2007-10-12]. <<http://www.users.globalnet.co.uk/~ebdstudy/strategy/lawseq.htm>>.
- 15) Know Your Own Mind – Questionnaire [online]. [cit. 2007-10-10]. <<http://www.trans4mind.com/personality/esteem.htm>>.
- 16) Cambell, R. – Foddis , W. Is High Self-Esteem Bad for You? [online]. c2005, [cit. 2007-10-19]. <<http://www.objectivistcenter.org/showcontent.aspx>>.
- 17) Mráz, M. – Slabý, A. ARISTOTELOVO POJETÍ SEBELÁSKY [online]. [cit. 2007-10-22]. <<http://www.flu.cas.cz/dscef/mraz/Sebelaska.doc>>.
- 18) The Eysenck Personality Questionnaire (EPQ) [online]. [cit. 2007-10-19]. < <http://trans4mind.com/personality/EPQ.html>>.

DOTAZNÍK

Tento dotazník slouží výzkumným účelům. Je anonymní, žádné tebou poskytnuté informace nebudou zneužity. Prosíme tě, abys psal/a pravdu, nebo tak, jak věci cítíš.

Zaškrtni (☒) odpověď, která se nejvíce blíží tvým pocitům, názorům atd. Není-li uvedeno jinak, zaškrtni pouze jednu odpověď.

Kolikáté narozeniny jsi již oslavil/a?

- ☐ 12. ☐ 13. ☐ 14. ☐ 15. ☐ 16.

Jsi:

- ☐ chlapec
☐ dívka

Jakou navštěvuješ školu?

- ☐ běžnou ZŠ
☐ výběrovou ZŠ/osmileté gymnázium
☐ speciální ZŠ

Jaké je nejvyšší dokončené vzdělání tvé matky?

- ☐ žádné
☐ základní škola
☐ učiliště bez maturity
☐ učiliště s maturitou
☐ střední škola
☐ vysoká škola
☐ Nevím.

Jaké je nejvyšší dokončené vzdělání tvého otce?

- ☐ žádné
☐ základní škola
☐ učiliště bez maturity
☐ učiliště s maturitou
☐ střední škola
☐ vysoká škola
☐ Nevím.

Jaké máš sourozence? (Počítej pouze ty, kteří s tebou sdílejí nebo sdíleli domácnost.)

- ☐ žádné
☐ 1 starší sourozenec
☐ 1 mladší sourozenec
☐ 1 starší a jeden mladší sourozenec
☐ Jiné – popiš:

Jsi věřící?

- ☐ Ano.
☐ Ne.

Je někdo u vás v rodině věřící? (Můžeš zaškrtnout více variant.)

- ☐ Ne.
☐ Matka je věřící.
☐ Otec je věřící.
☐ Sourozenec/sourozenci je/jsou věřící.
☐ Někdo z prarodičů je věřící.
☐ Někdo jiný z rodiny je věřící.

1. Dodržuješ zdravý životní styl? (Uvaž, jestli jíš zdravě, piješ, kouříš, užíváš drogy, sportuješ, dostatečně spíš, relaxuješ, ...)

☐ Žiji velmi nezdově. ☐ Žiji nezdově. ☐ Průměrně. ☐ Žiji celkem zdově. ☐ Žiji velmi zdově.

2. Představ si, že ráno stojíš před zrcadlem. Co si většinou myslíš?

☐ Vypadám děsně. ☐ Nevypadám dobře. ☐ Nemyslím si nic. ☐ Jde to. ☐ Jsem se sebou spokojený/spokojená.

3. Připadáš si atraktivní?

☐ Vůbec ne. ☐ Moc ne. ☐ Nevím. ☐ Myslím si, že jsem atraktivní. ☐ Myslím si, že jsem velice atraktivní.

4. Jsi mezi vrstevníky oblíbený?

☐ Vůbec ne. ☐ Moc ne. ☐ Nevím. ☐ Myslím si, že jsem oblíbený. ☐ Myslím si, že jsem velice oblíbený.

5. Kritizují tě doma?

☐ Velmi často. ☐ Často. ☐ Někdy. ☐ Zřídka. ☐ Nikdy.

6. Jak si tě váží učitelé?

☐ Vůbec ne. ☐ Moc ne. ☐ Nevím. ☐ Docela ano. ☐ Velice.

7. Jak si tě váží spolužáci?

☐ Vůbec ne. ☐ Moc ne. ☐ Nevím. ☐ Docela ano. ☐ Velice.

8. Jak si tě váží rodiče?

☐ Vůbec ne. ☐ Moc ne. ☐ Nevím. ☐ Docela ano. ☐ Velice.

9. Porovnááš se s ostatními?

☐ Velmi často. ☐ Často. ☐ Někdy. ☐ Zřídka. ☐ Nikdy.

10. Míváš pocit, že tě ostatní zneužívají?

- ☐ Velmi často. ☐ Často. ☐ Někdy. ☐ Zřídka. ☐ Nikdy.

11. Snažíš se dělat věci lépe než ostatní?

- ☐ Ano vždy. ☐ Často. ☐ Někdy. ☐ Zřídka. ☐ Nikdy.

12. Čeho se bojíš? (Můžeš zaškrtnout více variant.)

- ☐ ničeho
☐ tmy
☐ rodičů
☐ hadů
☐ myší
☐ pavouků
☐ psů
☐ bodavého hmyzu (vosy, včely, komáři, ...)
☐ výšky
☐ bouřky
☐ smrti
☐ války
☐ hladu / bídy
☐ ostatní – dopiš:.....

13. Jak se většinou cítíš, když si z tebe někdo dělá legraci?

- ☐ Naštvu se nebo se urazím. ☐ Cítím se trapně. ☐ Hned to vrátím a taky si z něj udělám legraci. ☐ Vůbec mi to nevadí. ☐ Tak se zasměju.

14. Když se ti nepovede dobře napsat test, co si obvykle pomyslíš?

- ☐ Naši mě zabijou. ☐ Test byl moc těžký. ☐ Mám na sebe vztek./Trápí mě to. ☐ Je mi to jedno. ☐ Příště to napíšu lépe.

15. Jsi sebekritický/á?

- ☐ Ano, velice. ☐ Ano. ☐ Přiměřeně. ☐ Moc ne. ☐ Vůbec ne.

16. Jsi kritický/á k ostatním?

- ☐ Ano, velice. ☐ Ano. ☐ Přiměřeně. ☐ Moc ne. ☐ Vůbec ne.

17. Jak se cítíš, když tě někdo pochválí?

- ☐ Je mi to velmi nepříjemné. ☐ Cítím se trapně. ☐ Je mi to jedno. ☐ Potěší mě to. ☐ Je mi to velice příjemné.

18. Chtěl/a bys být někým jiným?

- ☐ Ne
☐ Ano. Doplň, kým bys chtěl/a být.

19. Jaký máš většinou pocit, když se vidíš na fotografii?

- ☐ Připadám si hrozně. ☐ Nemám dobrý pocit. ☐ Nemám žádný pocit. ☐ Jsem spokojený/á. ☐ Jsem velmi spokojený/á.

20. Jak často chválíš druhé?

- ☐ Nikdy. ☐ Zřídka. ☐ Někdy. ☐ Často. ☐ Velmi často.

21. Jak souhlasíš/nesouhlasíš s následujícím tvrzením? „Je pro mě velice důležité, aby si ostatní o mě mysleli jen to nejlepší.“

- ☐ Absolutně souhlasím. ☐ Souhlasím. ☐ Někdy ano, někdy ne. ☐ Nesouhlasím. ☐ Absolutně nesouhlasím.

22. Jak se cítíš, když máš jít do společnosti lidí, které neznáš?

- ☐ Radši vymluvím se a nepříjemně. ☐ Je mi to jedno. ☐ Je mi to jedno. ☐ Těším se, ale trochu mám trému. ☐ Moc se těším, protože rád/a poznávám nové lidi.

23. Vyjmenuj, v čem jsi dobrý.

.....

.....

24. Vyjmenuj, v čem nejsi dobrý.

.....

.....

25. Vyjmenuj své špatné vlastnosti.

.....

.....

26. Vyjmenuj své dobré vlastnosti.

.....

.....

Příloha č. 2

Kompletní tabulka výsledků

č.	věk	pohlaví	škola	vzdělání matky	vzdělání otce	sourozenci	věřící	věřící v rodině	skóre	známka
1	14	Z	BZS	MAT	MAT	O	N	N	77	2
2	14	Z	BZS	MAT	MAT	S1	N	N	85	1
3	14	Z	BZS	MAT	MAT	S1	N	N	74	2
4	15	Z	BZS	MAT	MAT	S1	A	A	80	1
5	15	Z	BZS	U	U	S1	N	N	69	2
6	15	Z	BZS	MAT	MAT	O	N	N	78	2
7	15	Z	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	84	1
8	14	Z	BZS	U	U	M2	N	N	75	3
9	14	Z	BZS	MAT	U	S1	N	N	71	2
10	14	Z	BZS	MAT	VS	S2	N	A	71	2
11	14	Z	BZS	U	X	M1	N	N	76	3
12	15	M	BZS	VS	MAT	M1	N	N	85	2
13	14	Z	BZS	MAT	MAT	S1	N	A	86	1
14	14	Z	BZS	X	X	O	A	A	48	4
15	14	M	BZS	MAT	U	S2	N	A	42	4
16	15	M	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	82	1
17	14	M	BZS	VS	MAT	S1	N	N	74	3
18	15	M	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	70	3
19	15	M	BZS	MAT	MAT	S1	N	N	70	3
20	15	M	BZS	MAT	U	O	N	N	86	2
21	vyřazeno pro nedůvěryhodnost									
22	vyřazeno pro nedůvěryhodnost									
23	14	M	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	77	2
24	11	Z	BZS	X	X	S1	N	A	72	3

Legenda:

zkratka	popis
M	mužské pohlaví
Z	ženské pohlaví
BZS	běžná ZŠ
V	výběrová škola
S	speciální škola
ZS	základní vzdělání
U	učiliště
MAT	maturita
VS	vysoká škola
O	žádný sourozenec
Sx	x starší sourozenec
Mx	x mladší sourozenec
SxMx	x starší a x mladší souroz.
x	číslo <1,...,∞)
A	ano
N	ne
X	nevím

č.	věk	pohlaví	škola	vzdělání matky	vzdělání otce	sourozenci	věřící	věřící v rodině	skóre	známka
25	11	Z	BZS	X	X	O	N	N	74	3
26	12	M	BZS	X	X	M2	N	N	50	3
27	12	Z	BZS	ZS	U	M1	N	N	61	3
28	12	Z	BZS	MAT	MAT	S1M1	N	A	69	3
29	12	Z	BZS	X	X	O	N	N	87	1
30	11	M	BZS	X	X	M1	N	A	71	2
31	12	M	BZS	VS	VS	S1	N	A	77	1
32	12	M	BZS	VS	MAT	M1	N	N	53	4
33	11	Z	BZS	X	VS	S1M1	N	N	65	4
34	11	Z	BZS	X	X	S1	N	N	69	4
35	11	M	BZS	MAT	U	M1	N	N	76	1
36	12	M	BZS	MAT	VS	O	N	A	67	2
37	11	Z	BZS	U	X	O	N	A	76	3
38	11	Z	BZS	X	X	M1	N	N	72	3
39	12	M	BZS	X	U	O	N	N	65	3
40	12	Z	BZS	X	X	O	N	N	67	3
41	11	M	BZS	X	X	M1	N	A	63	3
42	12	M	BZS	VS	VS	M1	N	N	65	3
43	12	Z	BZS	MAT	X	O	N	A	69	3
44	12	Z	BZS	U	U	S1	N	N	76	2
45	11	Z	BZS	X	X	S1	N	N	75	2
46	12	Z	BZS	U	U	O	N	N	73	2
47	12	Z	BZS	MAT	X	S1M1	N	A	79	2
48	12	M	BZS	X	X	S1	N	N	74	2
49	11	Z	BZS	X	X	S1	N	N	77	2
50	11	Z	BZS	VS	MAT	M1	A	A	73	2
51	12	Z	BZS	X	X	S1	N	N	73	2

Legenda:

zkratka	popis
M	mužské pohlaví
Z	ženské pohlaví
BZS	běžná ZŠ
V	výběrová škola
S	speciální škola
ZS	základní vzdělání
U	učiliště
MAT	maturita
VS	vysoká škola
O	žádný sourozenec
Sx	x starší sourozenec
Mx	x mladší sourozenec
SxMx	x starší a x mladší souroz.
x	číslo <1,...,∞)
A	ano
N	ne
X	nevím

č.	věk	pohlaví	škola	vzdělání matky	vzdělání otce	sourozenci	věřící	věřící v rodině	skóre	známka
52	12	Z	BZS	MAT	MAT	M2	N	N	68	2
53	11	M	BZS	X	X	M2	A	A	58	3
54	11	Z	BZS	MAT	MAT	S2	A	A	75	3
55	11	Z	BZS	VS	MAT	S1	N	N	82	1
56	11	M	BZS	X	X	S2	A	A	77	2
57	11	Z	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	91	1
58	12	Z	BZS	VS	MAT	S1	N	N	87	1
59	12	M	BZS	MAT	U	M1	N	N	71	2
60	12	Z	BZS	MAT	U	O	N	N	76	2
61	11	Z	BZS	X	X	S2	N	N	83	1
62	11	M	BZS	VS	VS	S1	N	A	72	2
63	12	M	BZS	X	X	O	N	N	74	2
64	12	M	BZS	X	X	M1	N	N	78	2
65	12	M	V	X	X	S1	N	N	87	2
66	12	M	V	MAT	VS	M2	N	A	80	2
67	12	M	V	VS	MAT	S2M1	N	N	78	2
68	11	M	V	X	X	M1	N	N	75	2
69	12	Z	V	MAT	MAT	S1	N	N	66	3
70	11	Z	V	MAT	X	S1	N	N	67	3
71	12	Z	V	VS	VS	S2	N	A	97	1
72	11	Z	V	VS	VS	S2	N	N	91	1
73	11	Z	V	VS	VS	S1	N	N	65	4
74	12	Z	V	MAT	MAT	S1	N	N	83	1
75	15	Z	V	X	X	O	N	N	80	1
76	15	M	V	X	VS	S1	N	N	74	2
77	14	Z	V	VS	VS	S1	N	A	73	3
78	14	M	V	MAT	VS	S2	N	N	71	3
79	14	Z	V	MAT	MAT	S2	N	N	76	2

Legenda:

zkratka	popis
M	mužské pohlaví
Z	ženské pohlaví
BZS	běžná ZŠ
V	výběrová škola
S	speciální škola
ZS	základní vzdělání
U	učiliště
MAT	maturita
VS	vysoká škola
O	žádný sourozenec
Sx	x starší sourozenec
Mx	x mladší sourozenec
SxMx	x starší a x mladší souroz.
x	číslo <1,...,∞)
A	ano
N	ne
X	nevím

č.	věk	pohlaví	škola	vzdělání matky	vzdělání otce	sourozenci	věřící	věřící v rodině	skóre	známka
80	14	M	V	VS	VS	S1	N	A	88	2
81	14	Z	V	VS	VS	S2	N	N	88	1
82	15	M	V	MAT	VS	O	N	A	82	1
83	14	Z	V	VS	VS	S1	N	A	67	3
84	14	M	V	MAT	VS	M1	N	N	80	1
85	14	Z	BZS	MAT	MAT	O	N	N	78	1
86	14	Z	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	83	1
87	14	Z	BZS	MAT	MAT	S1	N	N	69	3
88	14	M	BZS	MAT	VS	S1	N	N	81	2
89	15	M	BZS	VS	VS	S1	N	N	81	1
90	14	Z	BZS	MAT	VS	S1	N	N	84	2
91	15	Z	BZS	MAT	MAT	O	N	N	82	1
92	14	Z	BZS	MAT	MAT	M2	N	N	80	2
93	14	Z	BZS	X	X	O	N	N	80	1
94	14	Z	BZS	MAT	MAT	S2	N	A	82	2
95	14	Z	BZS	U	U	M1	N	A	82	1
96	15	Z	BZS	MAT	MAT	S1M2	N	A	70	3
97	14	Z	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	88	2
98	14	M	BZS	MAT	VS	S1	N	A	85	1
99	14	Z	BZS	U	U	S2	N	N	68	3
100	15	Z	BZS	U	U	S1M1	N	N	53	4
101	15	Z	BZS	U	ZS	M2	N	N	74	2
102	14	M	BZS	VS	VS	S1	N	N	80	1
103	15	M	BZS	MAT	MAT	M1	N	N	81	1
104	15	M	BZS	U	MAT	S1	N	N	80	2
105	14	M	BZS	X	X	M1	A	A	84	1
106	vyřazeno pro nedůvěryhodnost									
107	15	M	S	X	ZS	O	N	N	86	1

Legenda:

zkratka	popis
M	mužské pohlaví
Z	ženské pohlaví
BZS	běžná ZŠ
V	výběrová škola
S	speciální škola
ZS	základní vzdělání
U	učiliště
MAT	maturita
VS	vysoká škola
O	žádný sourozenec
Sx	x starší sourozenec
Mx	x mladší sourozenec
SxMx	x starší a x mladší souroz.
x	číslo <1,...,∞)
A	ano
N	ne
X	nevím

č.	věk	pohlaví	škola	vzdělání matky	vzdělání otce	sourozenci	věřící	věřící v rodině	skóre	známka
108	15	Z	S	U	X	S1	A	A	78	3
109	15	M	S	U	X	M1	A	A	85	2
110	14	M	S	X	X	M2	A	A	84	1
111	12	M	S	ZS	U	S1M1	A	A	76	1
112	12	M	S	X	X	O	N	N	90	1
113	12	M	S	MAT	MAT	S1M1	N	A	84	1
114	12	Z	S	ZS	ZS	S1M3	A	A	86	2

Legenda:

zkratka	popis
M	mužské pohlaví
Z	ženské pohlaví
BZS	běžná ZŠ
V	výběrová škola
S	speciální škola
ZS	základní vzdělání
U	učiliště
MAT	maturita
VS	vysoká škola
O	žádný sourozenec
Sx	x starší sourozenec
Mx	x mladší sourozenec
SxMx	x starší a x mladší souroz.
x	číslo <1,...,∞)
A	ano
N	ne
X	nevím